

РЕАБІЛІТАЦІЯ РАДИКАЛІЗОВАНИХ ОСІБ Вичерпний посібник для молодіжних працівників

earnportal

HİTİT
UNİVERSİTESİ

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

ORSAM
Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Funded by
the European Union

Erasmus+

**РЕАБІЛІТАЦІЯ
РАДИКАЛІЗОВАНИХ ОСІБ**
Вичерпний посібник для
молодіжних працівників

«Підтримка Європейською Комісією підготовки цієї публікації не означає схвалення її змісту, який відображає лише погляди авторів, і Комісія не несе відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в ній».

ЗМІСТ

1. ВИЗНАЧЕННЯ ТА СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ РАДИКАЛІЗАЦІЇ	5
2. ПРОЦЕС І ЕТАПИ РЕАБІЛІТАЦІЇ РАДИКАЛІЗОВАНИХ ОСІБ	15
3. РОЛЬ МОЛОДІЖНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ РАДИКАЛІЗОВАНИХ ОСІБ	37
4. ВСТАНОВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ З ДРУЗЬЯМИ, РОДИНАМИ ТА ГРОМАДАМИ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ	47
5. ВИКЛИКИ ТА МІРКУВАННЯ ЩОДО ПРОЦЕСУ РЕАБІЛІТАЦІЇ	59
ДЖЕРЕЛА.....	67

1- ВИЗНАЧЕННЯ ТА СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ РАДИКАЛІЗАЦІЇ

1.1 Що таке радикалізація?

Радикалізм можна визначити як ідеологію або світогляд, що зазвичай пропагує або підтримує фундаментальні зміни та революції в соціальній, політичній або релігійній сферах. Цю концепцію приймають особи або групи, які незадоволені існуючим соціальним або економічним устроєм. Радикалізм стверджує, що нинішня система потребує фундаментальних змін, і має на меті швидко та ефективно домогтися цих змін.

Радикалізм також може проявлятися як прагнення до фундаментальних змін у науці, релігії, політиці або будь-якій іншій сфері. У цьому сенсі радикалізм спостерігається не тільки в соціальних структурах, але й у наукових та релігійних переконаннях. Хоча спочатку термін «радикалізм» не мав на увазі насильство, він все частіше

використовується для опису процесу, за допомогою якого особи або групи, які сповідують певну ідеологію або політичні погляди, виправдовують застосування насильства. Як результат, радикалізм часто асоціюється з тероризмом і використовується для пояснення ідеологічних або політичних мотивів терористичних актів.

Радикалізм часто плутають з такими поняттями, як фундаменталізм, екстремізм, фанатизм і тероризм. Фундаменталізм — це підхід, який пропагує організацію соціального, релігійного, економічного або

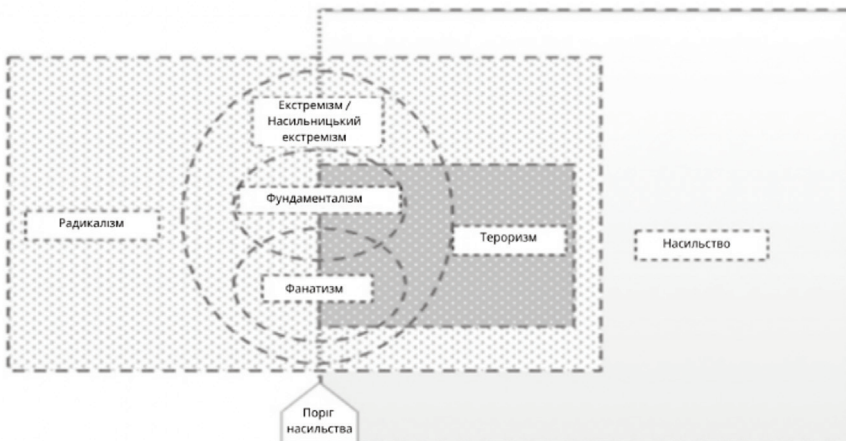
політичного життя на основі певної ідеології або переконань. Екстремізм — це схильність до протидії або відкидання існуючих цінностей і переконань. Фанатизм описує надмірну одержимість певним питанням або діяльністю, що супроводжується надзвичайною пристрастю. Тероризм, з іншого боку, означає дії, що використовують насильницькі методи для досягнення конкретної мети.

Радикалізм загалом можна визначити як ідеологію або позицію, що ставить під сумнів існуючий порядок і пропонує фундаментальні зміни. Однак у сучасному вжитку термін «радикалізм» часто використовується для пояснення ідеологічних або політичних поглядів, що виправдовують насильство.

Радикалізм вперше з'явився в Англії у 18 столітті і визначався як теорії та рухи, що пропагували фундаментальні зміни в таких сферах, як наука, релігія та політика, з метою запровадження нового способу життя. Ця ідеологія відкидає поступові реформаторські тенденції і натомість приймає різку і остаточну революційну перспективу.

Щоб краще зрозуміти подібності та відмінності між радикалізацією та іншими поняттями, зверніться до рисунку 1.

Рисунок 1. Порівняння понять, пов'язаних з радикалізмом

1.2. Які поведінки включає радикалізація?

Не кожен терорист є радикалом, але не кожен радикал вдається до насильства. Тероризм — це дія, а радикалізм — це думка. Хоча не всі, хто сповідує радикальні ідеї та схильний до екстремізму, вдаються до насильства та тероризму, динаміка ідеологій груп та їхні внутрішні та зовнішні впливи відіграють значну роль у цій схильності.

Радикальні ідеї, як правило, є підходами, що ставлять під сумнів існуючий порядок або цінності в суспільстві, пропагуючи зміни та трансформацію. Ці ідеї також можна знайти у осіб, які прагнуть змін мирними та демократичними засобами. Однак трансформація радикальних ідей у насильство зазвичай відбувається за певних умов. Ці умови можуть включати соціальні, економічні, політичні та психологічні фактори.

Використання насильства як легітимного або необхідного засобу, а в деяких випадках як священного, є основою для визначення того, чи перетвориться радикальна група на терористичну. Групова динаміка може призвести до схильності до насильства як під впливом внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Наприклад, «особи, які не мають сильної ідеології, можуть набути радикальної ідентичності після вступу до групи завдяки почуттю приналежності та соціалізації в групі», що є прикладом внутрішнього впливу. З іншого боку, «якщо держава жорстко втручається в діяльність групи, яка сповідує певну ідеологію, це може зробити насильство легітимним в очах членів групи», що є прикладом зовнішнього впливу.

Згідно з підходом Могхаддама «Сходи до тероризму», процес радикалізації, що веде до терористичної діяльності, пояснюється на **рисунку 2**. Етапи цього процесу включають радикалізацію особи, встановлення відносин з радикальною групою, соціалізацію в групі і, нарешті, участь у терористичній діяльності. У цьому процесі вирішальну роль відіграють фактори, що впливають на радикалізацію особи, а також динаміка групи та взаємодія всередині групи.

Рисунок 2. Етапи, що ведуть від радикалізму до тероризму

При аналізі етапів, що ведуть від радикалізму до терористичних актів, стає очевидним, що їх основою є сприйняття несправедливості та розчарування. Індивіди, які вважають суспільні рішення неефективними, переходять до етапу опору проти сприйнятого несправедливого ставлення. Агресія полягає у спрямуванні гніву на всі явища, які визначаються як «ворог». Коли з'являються фізичні прояви гніву, емоційна відчуженість та поляризація посилюються. У таких випадках особи можуть емоційно та беззаперечно прив'язатися до духовних та моральних елементів організації. Після того, як така прив'язаність виникає, всі дії організації можуть здаватися виправданими та законними. Ті, хто тривалий час перебуває під впливом моральних засад організації, можуть досягти рівня, на якому здатні вчиняти терористичні акти. Визначення ворога стає абсолютним, переконання стають жорсткими, а особи навчаються завдавати шкоди собі та іншим. Під час цього процесу вони проходять підготовку, щоб уникнути превентивних механізмів, що зрештою дає їм можливість брати участь у терористичних операціях.

Корінь радикалізму лежить у сприйнятті несправедливості. Радикальні ідеї оновлення можуть виникати, коли несправедливість відчувається в економічній, політичній, соціальній або освітній сферах. Наприклад, радикальні ідеї можуть виникати в економічних умовах, де переважає нерівний розподіл доходів.

Подібним чином, політична несправедливість може спровокувати радикальні ідеології. Раптові соціальні зміни, поляризація та конфлікти також можуть підживити радикальні ідеї. Освіта також може сприяти радикалізму. Особи з нижчим рівнем освіти можуть бути більш схильні до радикалізму. Однак із підвищенням рівня освіти розвивається критичне мислення і зменшується прихильність до організацій.

Підлітки, які перебувають поза контролем сім'ї та сповнені гніву, можуть стати мішенню для радикальних організацій. У цей період такі явища, як знущення однолітків, утворення банд та абстрактне мислення, можуть призвести до відчуження в політичному, релігійному чи культурному контексті. Егоцентричне мислення є ще одним фактором, яким можуть скористатися такі групи. Підлітковий менталітет «зі мною нічого не трапиться» та надмірна впевненість у собі можуть підштовхнути молодь до вчинення терористичних актів або вступу до організацій. Соціальні мережі, наповнені неперевіреною інформацією, можуть маніпулювати цією віковою групою. Терористичні організації часто вербують своїх членів, використовуючи вразливість молоді, перетворюючи її на покірних «пішаків» для досягнення своїх цілей.

Радикалізація — це процес, під час якого особи приймають екстремальні переконання, ідеології або дії, або розвивають чутливість до таких переконань. Типові форми поведінки, пов'язані з радикалізацією, включають:

Прийняття крайніх переконань: це може включати прийняття ідеологій — насильницьких або ненасильницьких — які пропагують радикальні політичні, релігійні або соціальні цілі. Ці переконання часто відкидають загальноприйняті суспільні норми та цінності.

Ізоляція та відхід: радикалізовані особи можуть відійти від основного суспільства та соціальних кіл, віддаючи перевагу спілкуванню з одноподумцями або групами, які поділяють їхні радикальні погляди.

Ворожа риторика: радикали можуть висловлювати ворожість до осіб, груп або інституцій, які вони вважають ворожими або такими, що загрожують їхнім переконанням. Це може виявлятися у вербальній агресії, риториці в Інтернеті або навіть насильницьких діях.

Скептицизм і параноя: радикалізація може підсилювати недовіру до зовнішнього світу та схильність інтерпретувати суспільні події як змови або приховані плани.

Мобілізація: На пізніх стадіях особи можуть активно пропагувати екстремістську діяльність, таку як поширення пропаганди, планування нападів або участь у протестах і демонстраціях.

Дегуманізація інших: Радикалізовані особи можуть зображати тих, хто не згоден з ними, як нижчих, злих або таких, що заслуговують на шкоду.

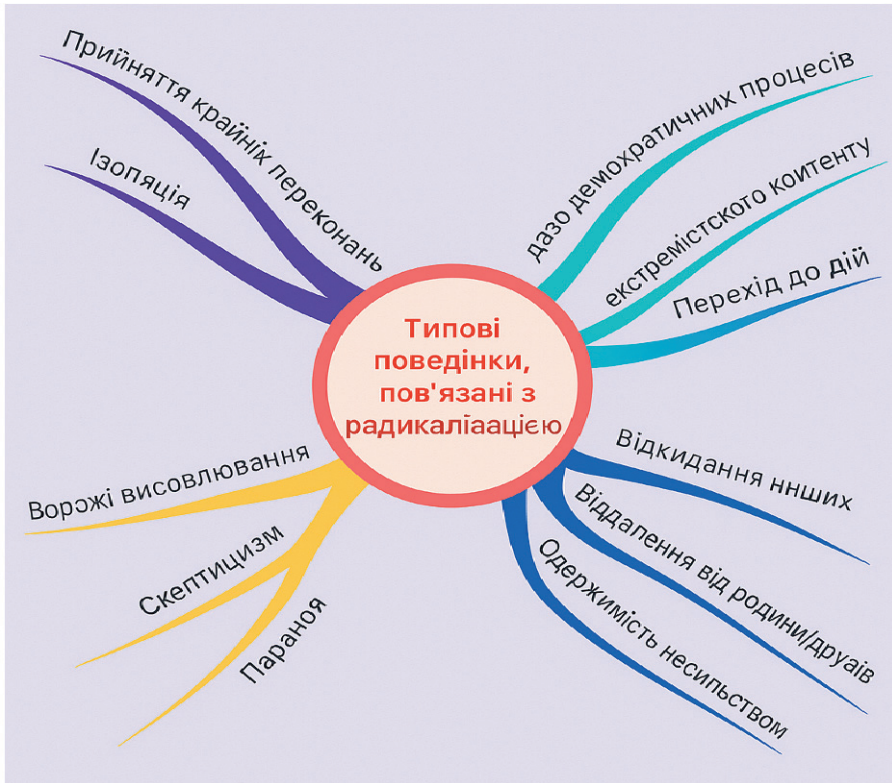
Відмова від демократичних процесів: Екстремісти можуть відкидати демократичні принципи та інститути як неефективні або корумповані, пропагуючи альтернативні форми управління або організації суспільства.

Пошук екстремістського контенту: Радикалізовані особи можуть активно споживати онлайн-відео, статті або дописи в соціальних мережах, які підкріплюють їхні переконання та підтверджують їхній світогляд.

Відчуження від сім'ї та друзів: Радикалізація може напружити стосунки з родичами та друзями, які не поділяють екстремістських поглядів, що призводить до соціальної ізоляції та відриву від мереж підтримки.

Зацикленість на насильстві: Радикалізовані особи можуть прославляти насильство або мучеництво, вихваляти минулі насильницькі дії або висловлювати готовність брати участь у насильницьких діях.

Рисунок 3. Типові форми поведінки, пов'язані з радикалізацією

Важливо підкреслити, що не всі особи, які виявляють таку поведінку, обов'язково є радикалізованими, і ці ознаки необхідно інтерпретувати в більш широкому контексті переконань, дій та соціальних взаємодій людини. Крім того, радикалізація є складним і динамічним процесом, який може значно відрізнятися від людини до людини.

1.3. Важливість реабілітації в процесі радикалізації

Терористичні атаки 11 вересня 2001 року, під час яких терористи, пов'язані з Аль-Каїдою, врізалися літаками у вежі-близнюки, є конкретним прикладом релігійного та політичного радикалізму. Ці атаки значно сприяли піднесенню радикального тероризму. Аналогічно, теракти в Лондоні 7 липня 2005 року стали поворотним моментом у боротьбі з радикалізмом, що призвело до розробки «програм протидії радикалізації».

Коли расові та релігійні схильності сходяться, самі релігійні люди також можуть страждати.

Аналізуючи профілі виконавців терористичних атак у західному світі, можна помітити, що деякі з них є мусульманськими іммігрантами, які народилися і виросли в західній культурі. Ця ситуація є особливо значущою в країнах з високою концентрацією іммігрантського населення. У цьому контексті можна побачити, що радикалізовані особи можуть розвинути ненависть до країни, в якій вони народилися і виросли, і організувати терористичні атаки.

В основі радикалізму лежать економічні, політичні, соціальні та освітні умови. Тому для вирішення цієї проблеми необхідно усунути ці глибинні чинники. Слід вжити заходів для зменшення розриву в доходах, запобігання соціальній поляризації, використання інклюзивної мови замість мови виключення, а також розробки та/або поширення моделі мирної та інклюзивної освіти.

Важливо захищати молодь, яка є цільовою аудиторією радикальних і терористичних угруповань. У цьому контексті слід проводити навчання для підвищення обізнаності молоді та привертати увагу до небезпечних соціальних мереж. Освітняни повинні не тільки надавати точну інформацію, а й виправляти дезінформацію.

Багато країн розробили освітні програми для боротьби з радикалізмом. Ці програми мають на меті підвищити обізнаність про радикалізм, зменшити упередження та розвинути навички критичного мислення. Однак важливо, щоб ці програми реалізовувалися з урахуванням місцевих факторів. Наприклад, у Німеччині програма «Жива демократія» має на меті підвищити обізнаність молоді про радикалізм, зменшити упередження та розвинути навички критичного мислення. Аналогічно, у Великій Британії в рамках стратегії «Превент» проводяться освітні та інформаційні кампанії, щоб зробити членів громади більш свідомими щодо радикалізації. Однак дуже важливо реалізовувати ці програми з урахуванням місцевих культурних, соціальних та економічних факторів. Наприклад, програми, розроблені у Франції, які пропонують конкретні рішення

соціально-економічних проблем, з якими стикаються молоді люди, що живуть у передмістях, підвищили ефективність цих програм.

Зусилля, які можна докласти для запобігання радикалізації, можна підсумувати таким чином. Крім того, у процесі реабілітації радикалізованих осіб можна розглянути такі стратегії:

Запобігання рецидивам: Програми реабілітації спрямовані на усунення таких глибинних факторів, як незадоволеність, травми або соціальна ізоляція, що сприяють радикалізації особи. За допомогою підтримки та втручання ці програми можуть допомогти особам звільнитися від екстремістських ідеологій та поведінки, зменшивши ймовірність повторного вчинення злочинів або рецидиву.

Сприяння реінтеграції: Реабілітація радикалізованих осіб може сприяти їх реінтеграції в суспільство. Це включає надання можливостей для освіти, працевлаштування та соціальної участі, а також подолання стигматизації або дискримінації, з якими вони можуть зіткнутися при поверненні в свої громади.

Усунення першопричин: Ефективні програми реабілітації не тільки протидіють екстремістським наративам, а й усувають соціально-економічні, політичні та психологічні фактори, що лежать в основі радикалізації. Вирішуючи такі першопричини, як бідність, маргіналізація та криза ідентичності, ці програми можуть запобігти радикалізації та екстремізму в майбутньому.

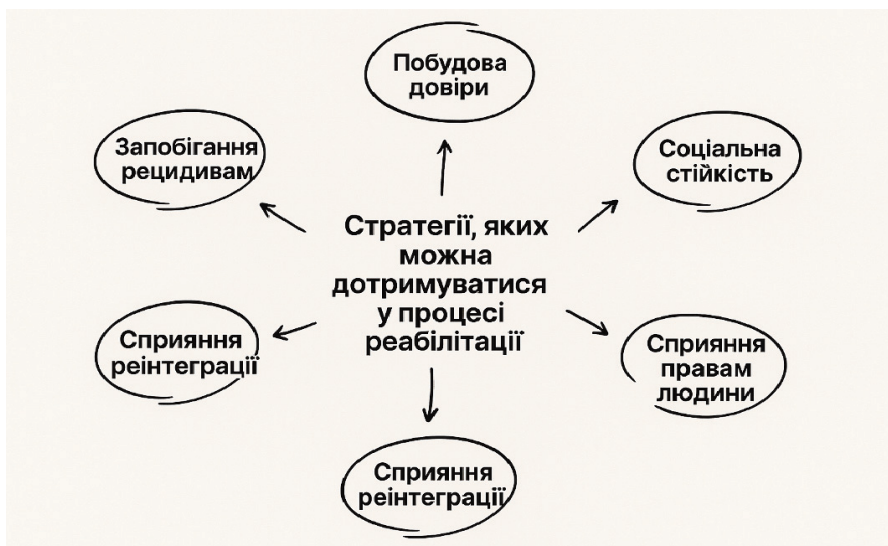
Просування прав людини: Підходи до реабілітації, що ставлять на перше місце права людини та гідність, є надзвичайно важливими для забезпечення поважного та справедливого ставлення до осіб протягом усього процесу. Це може допомогти протидіяти наративам про примус та несправедливість, які часто використовують екстремістські угруповання для вербування нових членів.

Будівництво довіри: Успішна реабілітація вимагає побудови довіри між особами, які проходять реабілітацію, та органами влади або організаціями, що надають підтримку. Ця довіра є надзвичайно важливою для того, щоб особи почувалися комфортно, звертаючись за

допомогою та відкрито і чесно беручи участь у процесі реабілітації.

Будівництво стійкості суспільства: Завдяки реабілітації радикалізованих осіб громади можуть стати більш стійкими до екстремістських ідеологій та поведінки. Це включає сприяння соціальній згуртованості, діалогу та взаєморозумінню, а також надання підтримки особам та сім'ям, які постраждали від радикалізації.

Рисунок 4. Стратегії, яких слід дотримуватися в процесі реабілітації радикалізованих осіб

Загалом, реабілітація є важливою складовою комплексних зусиль з протидії радикалізації. Програми реабілітації можуть сприяти довгостроковим зусиллям з запобігання екстремізму та сприяння миру і стабільності шляхом усунення корінних причин радикалізації, сприяння реінтеграції та зміцнення стійкості суспільства.

Загалом, реабілітація є важливою складовою комплексних заходів протидії радикалізації. Програми реабілітації, усуваючи корінні причини радикалізації, сприяючи реінтеграції та підвищуючи стійкість суспільства, можуть сприяти довгостроковим зусиллям з попередження екстремізму та підтримки миру і стабільності.

2-ПРОЦЕС І ЕТАПИ РЕАБІЛІТАЦІЇ РАДИКАЛІЗОВАНИХ ОСІБ

2.1. Визначення поведінки

У процесі реабілітації радикалізованих осіб визначення поведінки використовуються для оцінки прогресу та забезпечення успішного звільнення особи від екстремістських ідеологій та поведінки. Ці визначення допомагають уточнити, що є прийнятною, а що неприйнятною поведінкою, і слугують орієнтиром для особи протягом усього процесу реабілітації. Деякі поширені визначення поведінки, що використовуються в процесі реабілітації, наведено в таблиці 5.

Рисунок 5: Загальні види поведінки в процесі реабілітації

Ненасильство: особа демонструє відданість вирішенню конфліктів і підтримці своїх переконань мирними засобами, відкидаючи насильство як метод досягнення цілей.

Повага до прав людини: особа поважає основні права і свободи інших, включаючи право на життя, свободу і особисту безпеку, як це визначено в міжнародних угодах про права людини.

Толерантність і повага до різноманітності: особа відкидає дискримінацію та упередження на основі етнічної приналежності, національності або віросповідання, виявляючи прийняття та повагу до людей різних релігій, культур та походження.

Відмова від екстремістських ідеологій: особа активно протидіє та відкидає екстремістські ідеології та наративи, що пропагують ненависть, нетерпимість та насильство щодо інших.

Позитивна взаємодія з основним суспільством: замість того, щоб ізолюватися або спілкуватися переважно з екстремістськими гру-

пами, особа бере участь у конструктивних заходах та соціальних взаємодіях, таких як освіта, працевлаштування та участь у житті громади.

Відкритість до альтернативних поглядів: особа відкрита до вислуховування та розгляду альтернативних точок зору, діалогу та критичного мислення замість жорсткого дотримання екстремістських переконань.

Дотримання правових норм: особа дотримується законів і правил суспільства, уникаючи незаконної діяльності або підтримки злочинних організацій.

Емпатія та співчуття: особа виявляє емпатію та співчуття до інших, включаючи тих, хто має інші переконання та погляди, сприяючи взаєморозумінню та примиренню, а не розбрату та ворожості.

Самосвідомість та саморегуляція: особа демонструє усвідомлення своїх емоцій, думок та поведінки, беручи на себе відповідальність за їх конструктивне управління та уникаючи імпульсивних або агресивних дій.

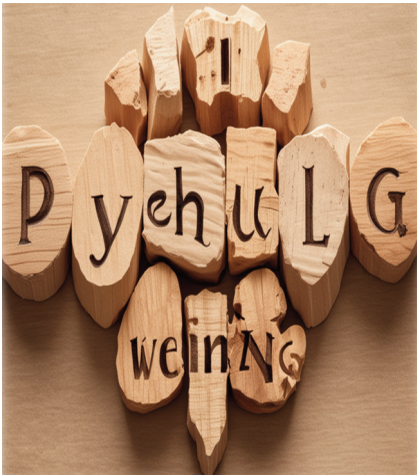
Дотримання рекомендацій реабілітаційної програми: особа бере активну участь у реабілітаційних заходах, таких як консультації, навчальні програми та ініціативи щодо залучення громади, дотримуючись вказівок та рекомендацій реабілітаційної команди.

Ці визначення поведінки слугують орієнтиром протягом усього процесу реабілітації для оцінки прогресу та керівництва втручанням, допомагаючи особам відійти від екстремістських ідеологій і обрати більш позитивний та конструктивний шлях.

Особи часто знаходять відповіді на питання про свою ідентичність у соціальних групах. Теорія соціальної ідентичності досліджує, як люди психологічно ідентифікують себе з іншими групами. Згідно з цією теорією, на ставлення осіб впливають думки та поведінка груп, до яких вони належать. Особисті погляди та самоуявлення людини формуються під впливом соціальної групи, до якої вона належить. Іноді

особи можуть втратити свою індивідуальну ідентичність у групі. Наприклад, людина, яка зазвичай не виявляє шкідливої поведінки, може почати вчиняти негативні дії, коли стає частиною групи. Групи, до яких люди приєднуються в пошуках соціальної ідентичності, іноді можуть підштовхувати їх до агресивних тенденцій, яких вони не проявляли б наодинці. Соціальні психологи припускають, що емоції, які людина відчуває в спільноті, можуть поширюватися на інших через сугестію. Гюстав Ле Бон називає ситуацію, коли ці механізми контролю руйнуються, «соціальним зараженням». Соціальне зараження може спонукати людей до шкідливої та морально сумнівної поведінки. З огляду на цю інформацію, можна стверджувати, що особи, які прагнуть здобути соціальну ідентичність, з часом можуть радикалізуватися, приєднуючись до радикальних груп, навіть якщо спочатку вони не були радикальними, оскільки на них впливає спільнота, до якої вони належать.

Радикальна поведінка може виникати внаслідок різних факторів ризику, що означає, що радикалізована молодь може виявляти ризиковану поведінку під впливом різних змінних. Ця складна структура не обмежується прикладами насильницької радикалізації; її також можна спостерігати в інших сферах, де проводиться судово-криміналістична оцінка ризиків. Радикалізм може починатися з природних мотивів, таких як зміцнення своєї ідентичності або

відстоювання соціальних змін, але з часом він може нести ризик призвести до екстремізму та насильства. Така ситуація може розвинутися внаслідок складної взаємодії різних факторів, таких як групова динаміка, соціальне середовище, індивідуальний психологічний стан та суспільні умови.

У моделі аналізу ризику фізичного насильства особи оцінюються за

чотирма категоріями факторів ризику. Це такі елементи:

- **Характерні особливості** (вік, стать, гнів тощо),
- **Існуючі негативні фактори** (зловживання психоактивними речовинами, психічні розлади тощо),
- **Минулі ризиковані форми поведінки** (судимість тощо) та
- **Минулі досвід жертви** (жертва насильства в дитинстві тощо).

Виявлення осіб, які в майбутньому можуть проявити насильницьку радикалізацію, може бути прикладом чутливості аналізу ризиків серед молоді, що перебуває в групі ризику. Ці аналізи мають на меті оцінити різні змінні, такі як фактори середовища, на які впливає молодь, її соціальні відносини, емоційний стан, поведінка та спосіб мислення, щоб визначити потенційні тенденції до радикалізації. Виявлення осіб, особливо в молодому віці, за допомогою цих аналізів може допомогти вживати превентивних заходів та боротися з радикалізмом.

З іншого боку, також дуже важливо заздалегідь правильно виявити тих молодих людей, які навряд чи проявлять згадану ризиковану поведінку. Це зменшує кількість помилкових позитивних результатів, запобігає помилковим судженням і дозволяє зосередитися на дійсно вразливій молоді, що сприяє впровадженню ефективних заходів. Отже, точність і чутливість аналізу ризиків відіграють вирішальну роль у запобіганні радикалізації.

2.2. Довгострокові цілі для працівників, що працюють з молоддю

Процес реабілітації радикалізованих молодіжних працівників зазвичай передбачає комплексний підхід, спрямований на усунення факторів, що сприяли їхній радикалізації, та заохочення їх до відмови від екстремістських ідеологій і поведінки. До довгострокових цілей цього процесу можуть належати:

- 1. Запобігання радикалізації:** Основною довгостроковою метою є

сприяння відходу особи від екстремістських ідеологій та поведінки. Це передбачає оскарження та зміну переконань, ставлень та поведінки, що сприяють їхній радикалізації, заохочення критичного мислення та формування почуття ідентичності та приналежності поза екстремістськими угрупованнями.

- 2. Реінтеграція в суспільство:** Іншою ключовою метою є підтримка успішної реінтеграції особи в суспільство. Це може включати надання освітніх, професійних та робочих можливостей, щоб допомогти їм налагодити стабільне та продуктивне життя поза екстремістським середовищем. Це також включає зміцнення сімейних та громадських зв'язків, заохочення позитивних відносин з однолітками та наставниками, а також сприяння їх соціальній інтеграції.
- 3. Психосоціальна підтримка:** До довгострокових цілей також належить задоволення психосоціальних потреб осіб та підтримка їхнього психічного здоров'я та благополуччя. Це може включати надання консультацій, терапії та підтримки груп, щоб допомогти їм вирішити проблеми, що виникли внаслідок травми, депресії, тривоги або досвіду радикалізації.
- 4. Запобігання рецидивам:** Щоб запобігти повторному виникненню екстремістської поведінки, довгострокові цілі зосереджуються на наданні постійної підтримки та моніторингу, щоб допомогти особам утриматися від радикальних ідеологій. Це включає розробку стратегій подолання тригерів та стресогенних факторів, а також забезпечення постійного доступу до консультацій та мереж підтримки.
- 5. Розширення можливостей та зміцнення стійкості:** Довгострокові цілі спрямовані на допомогу особам у взятті контролю над своїм життям та у прийнятті позитивних рішень щодо свого майбутнього. Це включає зміцнення стійкості до екстремістських впливів шляхом підвищення впевненості в собі, самоефективності та відчуття власної значущості, а також надання можливос-

тей для особистого та професійного розвитку.

6. **Соціальна згуртованість та примирення:** Довгострокові цілі також передбачають сприяння взаєморозумінню, емпатії та діалогу між колишніми радикалами та їхніми громадами, а також зміцнення згуртованості та примирення в громадах. Це може включати ініціативи з відновного правосуддя, освітні кампанії та суспільну підтримку, спрямовані на усунення скарг, побудову довіри та зміцнення соціальної гармонії.
7. **Боротьба з екстремістськими наративами:** Нарешті, довгострокові цілі спрямовані на сприяння більш широким зусиллям з протидії екстремістським наративам та запобігання радикалізації в суспільстві. Це включає підтримку альтернативних наративів, що ставлять під сумнів екстремістські ідеології та цінності, а також ініціативи громад, спрямовані на усунення корінних причин радикалізації та просування позитивних альтернатив для молоді.

Загалом, довгострокові цілі процесу реабілітації радикалізованих молодіжних працівників спрямовані на підтримку їхнього відходу від екстремізму, заохочення їхньої реінтеграції в суспільство, задоволення їхніх психосоціальних потреб, запобігання рецидивам, надання їм можливості робити позитивний вибір для свого майбутнього, сприяння соціальній згуртованості та примиренню, а також сприяння більш широким зусиллям щодо запобігання радикалізації в суспільстві.

Процес радикалізації є поступовим, починаючись з перетину порогу насильства і закінчуючись сприйняттям насильства як легітимного. На початку цього процесу зусилля з протидії радикалізації зазвичай здійснюються урядами через превентивні правоохоронні служби або освітні установи. У цьому контексті надзвичайно важливим є виявлення груп високого ризику в суспільстві.

У процесі організаційної радикалізації особи віддаляються від неформального соціального контролю через ослаблення їхніх зв'язків із родиною та соціальним оточенням, що може посилити їхню

прихильність до групи. З іншого боку, ефективними стратегіями боротьби з радикалізацією можуть виявитися переконання особи здатися державі через її родину та законослухняних друзів, надання гарантій, таких як скорочення терміну покарання, амністія, програми покаяння або захист свідків, а також розробка контрпропаганди проти етнічної, релігійної або ідеологічної пропаганди терористичної групи.

Під час ув'язнення психологічна, професійна, соціальна та сімейна реабілітація має потенціал для психічної та емоційної трансформації. Однак релігійна реабілітація вважається найефективнішою формою реабілітації під час цього процесу. Професійна реабілітація, яка має вирішальне значення для реінтеграції в суспільство, потребує ретельного управління через її потенціал сприяти терористичним організаціям. Ефективна реабілітація та виправлення вимагають різних ресурсів, включаючи відповідні матеріальні умови, харчування, одяг, медичне обслуговування, здорові відносини із зовнішнім світом, моральну та релігійну підтримку, працевлаштування, освіту та навчання, спорт та рекреаційні заходи.

Процеси після звільнення передбачають нагляд та послуги підтримки, розроблені з урахуванням виду злочину, віку та особливих обставин, які поділяються на дві основні категорії: матеріальна та духовна допомога. Матеріальна допомога включає надання достатньої фінансової підтримки для проживання, працевлаштування, транспорту, одягу та особистих витрат. Духовна допомога включає подолання психологічних проблем, інтеграцію в суспільство, підходи з боку громадськості та ЗМІ, а також співпрацю з офіційними та добровільними організаціями. Процес реінтеграції засуджених терористів у суспільство є більш складним, ніж для інших злочинців. Важливо забезпечити ефективний моніторинг та захист, щоб запобігти повторному потраплянню цих осіб під вплив терористичних організацій. На цьому етапі спільна відповідальність різних державних установ та організацій громадянського суспільства буде мати вирішальне значення.

2.3. Короткострокові цілі для молодіжних працівників

Сприйняття несправедливості може викликати нарцисичний гнів, що призводить до агресивних тенденцій, і в цьому контексті може бути важливим психологічним попередником терористичної агресії. Хоча тероризм є крайньою формою насильства, радикалізм може поступово перерости в тероризм.

Молодіжні працівники можуть вживати ефективних заходів, встановлюючи короткострокові цілі для реабілітації радикалізованих осіб. Однак слід зазначити, що кожна людина є індивідуальною, і ці цілі можуть бути застосовними в залежності від індивідуальних обставин. Нижче наведено кілька пропозицій щодо короткострокових цілей, на яких можуть зосередитися молодіжні працівники під час реабілітації радикалізованих осіб.

Рисунок 6. Короткострокові цілі для молодіжних працівників

Розвиток комунікативних навичок та емпатії: Слід докласти зусиль для поліпшення комунікативних навичок особи та формування впевненості у вираженні емоцій. Крім того, навчання повазі до інших

точок зору та формування емпатії повинні включати роботу над розумінням різних культур, переконань та поглядів.

Контроль гніву: Слід розвивати навички контролю та управління гнівом, акцентуючи увагу на вивченні та застосуванні альтернативних рішень.

Самосвідомість та розвиток ідентичності: Слід надавати підтримку, щоб допомогти особі зрозуміти власну ідентичність та визнати свої цінності. Зусилля повинні бути спрямовані на виховання позитивної самооцінки та впевненості в собі.

Освіта та набуття знань: Пріоритетним завданням має бути сприяння здоровому інформаційному потоку та виправлення непорозумінь, що лежать в основі радикального мислення, а також підвищення загального рівня знань шляхом освіти з різних тем.

Зміцнення соціальних навичок: Слід докладати зусиль для покращення навичок співпраці, командної роботи та соціальної взаємодії, заохочуючи позитивну поведінку в соціальних відносинах.

Зміцнення сімейних та соціальних зв'язків: Важливо підтримувати комунікацію в сім'ях, зміцнювати позитивні взаємодії та розширювати соціальні зв'язки.

Дослідження альтернативних систем переконань та моделей мислення: Слід досліджувати різні системи переконань та моделі мислення, сприяючи толерантності та відкритості шляхом залучення різних точок зору.

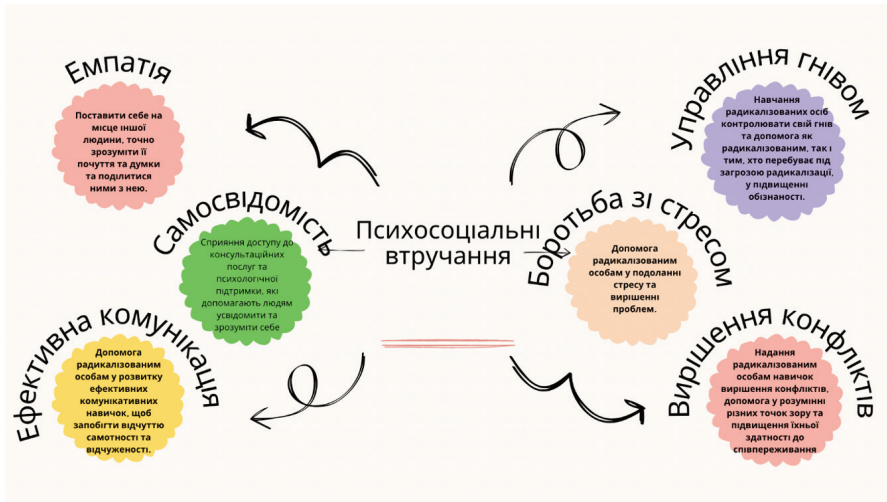
Ці цілі можуть допомогти молодіжним працівникам ефективно працювати з радикалізованими особами. Однак не менш важливо завоювати довіру особи, зберігати розуміння та зосередитися на конкретних потребах особи протягом усього цього процесу.

2.4. Психосоціальні втручання, які можуть застосовувати молодіжні працівники

Психосоціальні втручання відіграють вирішальну роль у процесі реабілітації радикалізованих осіб. Ці втручання зосереджуються на усу-

ненні психологічних і соціальних факторів, що сприяють їхній радикалізації, та заохоченні їх до відмови від екстремістських ідеологій і поведінки. Ось деякі основні психосоціальні втручання:

Рисунок 7. Психосоціальні втручання, які можуть застосовувати молодіжні працівники

2.4.1. Самосвідомість

Дослідження радикалізованих осіб показує, що підвищення рівня колективного нарцисизму корелює з вищим рівнем екстремістського мислення. Вважається, що індивідуальні втручання можуть бути ефективними у боротьбі з колективним нарцисизмом. Щоб запобігти домінуванню колективної ідентичності над індивідуальною, а отже, зменшити ризик екстремістських ідеологій, слід створити середовище, в якому особи можуть підкреслювати свою особисту ідентичність. У цьому контексті важливо полегшити доступ до консультаційних послуг та психологічної підтримки, що сприяють самосвідомості.

Крім того, розробка політики, що покращує та полегшує доступ осіб до соціальних, спортивних та культурних заходів, може допомогти їм набути навичок, зосередившись як на колективному, так і на індивідуальному житті. Це особливо важливо для формування ідентичності, що сприяє самоповазі та впевненості в собі.

Рекомендації для молодіжних працівників щодо підтримки само-свідомості та розвитку ідентичності радикалізованих осіб:

1. Допоможіть особам зрозуміти свої сильні та слабкі сторони.
2. Зосередьтеся на розвитку позитивної самооцінки та впевненості в собі.
3. Допоможіть особам визначити їхні особисті цінності.
4. Поясніть переваги життя, заснованого на цінностях, та допоможіть їм встановити цілі, що відповідають їхнім цінностям.
5. Підтримайте осіб у встановленні короткострокових та довгострокових цілей.
6. Допоможіть у плануванні практичних кроків для досягнення цих цілей.
7. Працювати над виявленням і заміною негативних внутрішніх думок на позитивні моделі мислення.
8. Сприяти процесам переосмислення та зміни шкідливих переконань.
9. Підтримувати осіб у визначенні їхніх інтересів і талантів.
10. Заохочувати їх до формування позитивної ідентичності на основі їхніх інтересів і навичок.
11. Надавати рекомендації щодо побудови здорових соціальних відносин.
12. Організовувати практичні заняття з емпатії, співпраці та комунікації.
13. Розробляти програми, спрямовані на розуміння різних культур та точок зору.
14. Сприяти дискусіям, що кидають виклик упередженням та сприяють толерантності.

15. Допомогати особам визначити кар'єрні цілі та вжити заходів для їх досягнення.

16. Надавати рекомендації щодо планування майбутнього.

Ці рекомендації можуть допомогти молодіжним працівникам зосередитися на особистому розвитку радикалізованих осіб. Важливо пам'ятати, що кожна людина є унікальною, і втручання має бути адаптоване до індивідуальних потреб.

Самосвідомість є фундаментальним аспектом процесу реабілітації радикалізованих осіб. Вона передбачає допомогу особам у розумінні своїх думок, емоцій, переконань та поведінки, а також ключових факторів, що сприяли їхній радикалізації. Наступні компоненти мають вирішальне значення для розвитку самосвідомості під час реабілітації:

а. Дослідження переконань та мотивації: Заохочення радикалізованих осіб до рефлексії над своїми переконаннями, мотивацією та досвідом може допомогти їм зрозуміти, як і чому вони прийняли екстремістські ідеології. Це може включати аналіз таких факторів, як особиста ідентичність, соціальні впливи, образи та психологічна вразливість.

б. Визначення тригерів та стресогенних факторів: Допомога радикалізованим особам у визначенні тригерів та стресогенних факторів, які можуть призвести до відновлення екстремістської поведінки, є важливою для розробки ефективних стратегій подолання труднощів. Це включає підвищення обізнаності про ситуації, емоції або думки, які активують екстремістські переконання, та допомогу в здоровому управлінні цими тригерами.

в. Визнання емоційних станів: Підвищення обізнаності про свої емоційні стани та розуміння того, як емоції впливають на думки та поведінку, є ключовим для поліпшення емоційної регуляції. Це передбачає навчання осіб розпізнавати та називати свої емоції, розуміти їхні глибинні причини та вчитися здоровим способам їх вираження та управління ними.

d. Розуміння когнітивних упереджень: Освіта радикалізованих осіб щодо когнітивних упереджень та спотворень може допомогти їм розпізнавати та протидіяти спотвореним моделям мислення, що сприяють радикалізації. Це може включати роботу з чорно-білим мисленням, упередженням підтвердження та катастрофізацією, а також розвиток навичок критичного мислення для більш об'єктивної оцінки інформації.

e. Рефлексія щодо минулих вчинків та виборів: Заохочення радикалізованих осіб до рефлексії щодо своїх минулих вчинків та їхніх наслідків може допомогти їм взяти на себе відповідальність за свої вибори та навчитися на своїх помилках. Цей процес передбачає аналіз того, як їхня радикалізація вплинула на них самих, їхні сім'ї та громади, а також визначення уроків на майбутнє.

f. Заохочення до саморефлексії та інтроспекції: Надання можливостей для саморефлексії за допомогою ведення щоденника, медитації або практик усвідомленості може допомогти особам поглибити самосвідомість та розуміння себе. Це включає заохочення їх до роздумів над своїми цінностями, переконаннями та цілями, а також над своїми успіхами в процесі реабілітації.

Загалом, сприяння самосвідомості в процесі реабілітації допомагає особам розвинути глибше розуміння себе, свого досвіду та мотивації. Це дає їм змогу внести позитивні зміни у своє життя та відмовитися від екстремістських ідеологій і поведінки. Самосвідомість є основою для особистого зростання, стійкості та довгострокової реабілітації.

2.4.2 Ефективна комунікація

Комунікативні навички є невід'ємною частиною поняття соціальних навичок. Соціально компетентний індивід має здатність ініціювати та підтримувати позитивні взаємодії, будувати дружні стосунки та справлятися зі своїм соціальним оточенням. Відсутність соціальних навичок може призвести до таких серйозних проблем, як низька самооцінка, соціальна дезадаптація, проблеми з психічним здоров'ям та правопорушення. Зазначається, що значна частина агресивних,

антисоціальних та порушників правил не мали можливості навчитися основним соціальним навичкам, необхідним для активної участі в соціальному житті.

Особи з низькою самооцінкою, як правило, більш позитивно реагують на позитивні оцінки і більш негативно на негативні оцінки, ніж особи з високою самооцінкою. Бажані комунікативні навички не з'являються раптово або тільки тоді, коли вони потрібні; вони мають постійне значення протягом усього життя. Багато людей відчують брак базових навичок міжособистісного спілкування, що з часом може призвести до почуття самотності та ізоляції. Якщо міжособистісні навички не засвоєні, це може призвести до втрати продуктивності та задоволення від стосунків.

Комунікативні навички базуються насамперед на вмінні слухати. Цей набір навичок включає такі види поведінки, як ініціація розмови, підтримка розмови, задавання питань, висловлення вдячності, представлення себе, представлення інших та висловлення поваги до інших.

Рекомендації для молодіжних працівників, щоб допомогти радикалізованим особам розвинути ефективні комунікативні навички та запобігти почуттю самотності та відчуженості:

1. Використовуйте чітку та зрозумілу мову.
2. Спілкуйтеся з повагою та цінують емоції людини.
3. Розвивайте навички активного слухання.
4. Зосередьтеся на тому, що говорить людина, і намагайтеся її зрозуміти.
5. Точно інтерпретуйте мову тіла та міміку.
6. Контролюйте та усвідомлюйте свою невербальну комунікацію (жести, міміку, рухи рук і ніг).
7. Визнавайте та хваліть позитивну поведінку людини.

8. Підкріплюйте її досягнення.
9. Використовуйте відкриті запитання, щоб дати людині можливість висловити свої думки.
10. Дозвольте людині висловити свої думки, не направляючи її.
11. Розумійте та підтримуйте емоційні потреби людини.
12. Надавайте допомогу в подоланні складних ситуацій.
13. Організуйте заходи для покращення взаємодії в групі.
14. Заохочуйте людей до взаємодії між собою, щоб допомогти їм налагодити соціальні зв'язки.
15. Проводьте тренінги з соціальних навичок взаємодії та комунікації.
16. Проводьте практичні вправи з поведінки в соціальних ситуаціях.

Ці рекомендації можуть допомогти молодіжним працівникам налагодити більш ефективну комунікацію з радикалізованими особами. Важливо пам'ятати, що кожна людина є індивідуальною, тому комунікативні стратегії повинні бути адаптовані до їхніх конкретних потреб та обставин.

2.4.3. Емпатія

Одним з головних факторів, що перешкоджають взаєморозумінню між двома людьми, є захисна комунікація. Було помічено, що з посиленням захисних механізмів людини ефективність комунікації знизується, однак коли захист послаблюється, більша увага приділяється змісту та структурі повідомлення в комунікації.

Емпатія – це здатність людини точно розуміти емоції та думки іншої людини, ставлячи себе на її місце та ділячись цим розумінням з людиною, до якої вона відчуває емпатію. Відсутність емпатії може ускладнити або навіть унеможливити комунікацію, що може призвести до відчуження людей один від одного.

Рекомендації для молодіжних працівників щодо сприяння розвитку емпатії та підвищення обізнаності радикально налаштованих осіб:

1. Надавати особам можливість для рефлексії та вираження своїх емоційних переживань.
2. Заохочувати саморефлексію щодо своїх емоційних реакцій та думок.
3. Організовувати заходи, спрямовані на розуміння різних культур, переконань та точок зору.
4. Сприяти відкритості до різних точок зору.
5. Дозволити особам ділитися власними життєвими історіями для підвищення емпатії.
6. Заохочувати активне слухання життєвого досвіду інших.
7. Проводити вправи та заходи, спрямовані на розвиток емпатії.
8. Використовувати рольові ігри та вправи на прийняття точки зору.
9. Організовувати тренінги з емоційного інтелекту.
10. Зосередитися на визнанні, вираженні та розумінні емоцій.
11. Організуйте заходи для зміцнення соціальних взаємодій у групах.
12. Залучайте до командної роботи та спільних заходів.
13. Проводьте вправи для поліпшення навичок емпатичного слухання.
14. Практикуйте точне тлумачення та розуміння емоційних виразів, навіть у мовчанні.
15. Просвіщайте людей з соціальних питань та несправедливості.
16. Виховуйте чутливість до соціальних проблем та підвищуйте обізнаність з цих питань.
17. Проводьте навчання з питань ЗМІ та інформаційних потоків.

18. Зосередьтеся на розумінні маніпуляцій у ЗМІ та розвитку критичного мислення.
19. Створіть середовище, де люди можуть ділитися своїми емоціями та думками в групі.
20. Заохочуйте дискусії, які висвітлюють різні точки зору.

Ці рекомендації можуть допомогти молодіжним працівникам розвинути навички емпатії та підвищити обізнаність під час роботи з радикалізованими особами. Оскільки кожна людина є індивідуальною, важливо адаптувати ці пропозиції відповідно до їхніх конкретних потреб.

2.4.4. Боротьба зі стресом

Відомо, що стрес проходить три етапи. Перший етап називається «реакцією тривоги». Під час цього етапу активується вегетативна нервова система, яка стимулює залози до виділення великої кількості адреналіну та інших біохімічних речовин в організм. В результаті цих виділень організм переходить у стан підвищеної готовності та готується до потенційних надзвичайних ситуацій. Якщо стресові ситуації тривають, починається другий етап, відомий як «фаза опору». Під час цієї фази організм починає адаптуватися до стресової ситуації, врівноважуючи реакцію тривоги та регулюючи біохімічні речовини. Однак з часом організм втомлюється і поступово втрачає опірність. Третя стадія — «фаза виснаження», під час якої організм більше не може витримувати тиску стресу і втрачає здатність до опору. Симптоми першої стадії можуть з'явитися знову, можуть розвинутися захворювання, а в деяких випадках цей процес може призвести до смерті.

Відомо, що особи, які зазнають радикалізації, часто не можуть впоратися зі стресовими подіями в житті і, шукаючи вихід, приєднуються до груп, які ведуть їх до тероризму.

Рекомендації для молодіжних працівників щодо допомоги особам, які зазнають радикалізації, впоратися зі стресом і навчитися альтернативним методам вирішення проблем:

1. Організуйте вправи для підвищення обізнаності про розпізнавання та вираження емоцій.
2. Проведіть заходи, спрямовані на розуміння та оцінку емоційних реакцій.
3. Навчіть технікам релаксації, таким як управління стресом і глибоке дихання.
4. Навчіть осіб визначати та аналізувати проблеми.
5. Проведіть практичні заняття з обмірковування та впровадження альтернативних рішень.
6. Проведіть тренінги з постановки цілей, визначення пріоритетів та управління часом.
7. Зосередьтеся на розвитку навичок планування та організації.
8. Організуйте групові заходи для зміцнення соціальних відносин.
9. Створіть системи підтримки та покращіть комунікативні навички в цих мережах.
10. Проводьте вправи для розпізнавання та зміни негативних моделей мислення.
11. Зосередьтеся на зміцненні моделей позитивного мислення.
12. Підкресліть корисні ефекти фізичних вправ та фізичної активності для подолання стресу.
13. Поширюйте інформацію про здоровий спосіб життя.
14. Організуйте заходи, що заохочують емоційне самовираження через мистецтво, музику та письмо.

15. Навчайте навичкам кризового менеджменту та стратегіям подолання складних ситуацій.
16. Розробіть план дій на випадок кризових ситуацій, щоб підготуватися до стресових обставин.
17. Підкресліть позитивний вплив гумору на подолання стресу.

Ці рекомендації можуть допомогти молодіжним працівникам у наданні допомоги радикалізованим особам у подоланні стресу та ефективного вирішенні проблем. Оскільки потреби кожної людини є індивідуальними, важливо адаптувати ці пропозиції до конкретних ситуацій та уподобань.

2.4.5. Управління гнівом

Поширеною є думка, що особи радикалізуються поступово, з часом, поступово перетинаючи межу насильства.

Згідно з гіпотезою нарцисичного гніву, терористи часто зазнають фізичного насильства, приниження та травматичних подій у дитинстві. В результаті почуття вразливості, сильного страху та віктимізації стають центральними в їх самосприйнятті. Щоб впоратися з цими емоціями, терористи схильні знецінювати інших, намагаючись зберегти свою самооцінку. Однак самооцінка, сформована в цьому процесі, є дуже крихкою, і будь-який уявний недолік, приниження, образа або протилежна думка можуть спровокувати нарцисичну травму, яка реактивує психологічні риси дитячого нарцисизму в дорослому віці. В основі цієї нарцисичної травми лежить гнів, спрямований на пошкоджене «я» терориста. Цей гнів проявляється у вигляді емоційної нетерпимості, що проектується на цільових осіб, які сприймаються як джерело невирішених емоцій терориста.

Рекомендації для молодіжних працівників щодо допомоги радикалізованим особам у керуванні гнівом та підвищенні обізнаності серед осіб, які перебувають у групі ризику радикалізації:

1. Організуйте тренінги з розпізнавання емоційних реакцій.
2. Допоможіть особам зрозуміти фізичні симптоми та причини гніву.

3. Навчіть практичним технікам зменшення гніву, таким як глибоке дихання, медитація та вправи на розслаблення.
4. Розвивайте навички подолання стресу та заспокоєння.
5. Підтримуйте осіб у визначенні та вираженні емоцій, крім гніву.
6. Працуйте над ефективним вираженням та управлінням іншими емоціями.
7. Проведіть тренінги для підвищення навичок вирішення проблем.
8. Заохочуйте розглядати події з різних точок зору та знаходити більш ефективні рішення.
9. Проведіть вправи для поліпшення навичок соціальної взаємодії та комунікації.
10. Зосередьтеся на зміцненні систем соціальної підтримки.
11. Навчіть здоровим способам конструктивного вираження гніву.
12. Проводити рольові ігри для поліпшення навичок самовираження.

Ці рекомендації можуть допомогти молодіжним працівникам розвинути навички управління гнівом та самосвідомості під час роботи з радикалізованими особами. Однак, оскільки кожна людина є унікальною, важливо адаптувати ці стратегії до їхніх конкретних потреб.

2.4.6. Вирішення конфліктів

У міжособистісних стосунках конфлікт визначається як ситуація, в якій особи перешкоджають задоволенню потреб або вимог одна одної або відчують розбіжність у цінностях, що призводить до суперечок, конфронтацій або тертя.

Сім'ї повинні зосередитися на навчанні вирішенню конфліктів, щоб зменшити ризик виникнення схильності до насильства, яка може виникнути в результаті дорослішання в районах, де часто трапляються насильницькі інциденти. Таке навчання може допомогти

сім'ям навчитися мирним методам вирішення конфліктів і встановити безпечні стосунки зі своїми дітьми.

Реакція людини на конфлікт залежить від її сприйняття конфлікту, минулого досвіду, рольових моделей та реакції оточуючих на конфлікт. Підвищення обізнаності про стратегії вирішення конфліктів, які зазвичай використовують люди, може сприяти позитивному вирішенню конфліктів.

Рекомендації для молодіжних працівників щодо допомоги радикалізованим особам у розвитку навичок вирішення конфліктів:

1. Допоможіть особам зрозуміти емоції іншої сторони.
2. Заохочуйте емпатію та зусилля, спрямовані на розуміння точки зору іншої сторони.
3. Сприяйте активному слуханню, щоб зрозуміти думки та почуття інших.
4. Практикуйте ефективне слухання, щоб повністю зрозуміти та інтерпретувати проблеми.
5. Уникайте конфронтаційної мови та заохочуйте позитивні висловлювання.
6. Працуйте над пом'якшенням висловлювань та налагодженням відкритого спілкування.
7. Заохочуйте проактивне ставлення до вирішення проблем.
8. Досліджуйте та обговорюйте альтернативні рішення.
9. Підвищуйте усвідомлення своїх емоційних реакцій у конфліктних ситуаціях.
10. Допмагайте людям контролювати та позитивно спрямовувати свої емоційні реакції.
11. Організуйте заходи для розуміння першопричин конфліктів.

12. Навчайте людей виявляти глибинні проблеми, а не поверхневі.
13. Знаходьте та підкреслюйте спільні позиції протиборчих сторін.
14. Зосередьтеся на спільних інтересах для поліпшення комунікації та досягнення компромісу.
15. Проводити тренінги та семінари з навичок вирішення конфліктів.
16. Організовувати заходи, що сприяють розвитку соціальних навичок, таких як комунікація, співпраця та робота в команді.
17. Зміцнювати соціальні відносини для поліпшення міжособистісних взаємодій.
18. Заохочувати підхід до вирішення конфліктів, орієнтований на пошук рішень та позитивне мислення.
19. Допомогати людям вчитися на минулих помилках і розвивати перспективний, орієнтований на рішення підхід.

Ці рекомендації можуть допомогти молодіжним працівникам у наданні особам, схильним до радикалізації, навичок вирішення конфліктів. Однак важливо адаптувати стратегії до конкретних потреб та обставин кожної особи.

3-РОЛЬ МОЛОДІЖНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ РАДИКАЛІЗОВАНИХ ОСІБ

Реінтеграція радикалізованої особи в суспільство без процесу реабілітації може призвести до продовження радикалізації або повторних правопорушень. Тому соціальна інтеграція радикалізованих осіб повинна бути ретельно організована. Відповідальність за запобігання екстремістським злочинам, управління екстремістськими правопорушниками та їх ефективну реінтеграцію в суспільство не обмежується лише в'язницями. Вона також покладається на різних фахівців та установи, включаючи соціальних працівників, психологів, релігійних лідерів, місцеві органи влади/муніципалітети та організації громадянського суспільства.

Запобігання насильницькому екстремізму є пріоритетом для багатьох установ та організацій, що підкреслює важливість міжвідомчої співпраці. Однак для забезпечення ефективної міждисциплінарної командної роботи необхідно виділити достатню кількість спеціалізованого персоналу (психологів, соціальних працівників та релігійних лідерів) у в'язницях. Багатопрофільний підхід забезпечує різноманітні навички, методики та перспективи, що сприяє досягненню більш успішних ре-

зультатів. У цьому розділі буде розглянуто, як молодіжні працівники можуть сприяти процесам реабілітації радикалізованих осіб.

3.1. Соціальний працівник

Соціальні працівники, які працюють з радикалізованими особами, можуть застосовувати різні методи, такі як проведення оцінки ризиків, розвиток нави-

чок комунікації та емпатії, організація освітніх та інформаційних заходів, сприяння співпраці з сім'ями та громадами, а також створення альтернативних видів діяльності.

На етапі оцінки ризиків соціальні працівники можуть виявити потенційні ризики, враховуючи різні фактори, такі як сім'я, друзі, школа та робоче середовище особи. Такий підхід, який розглядає особу в її соціальному контексті, є надзвичайно важливим для розуміння її схильності до радикалізації та визначення відповідних заходів втручання.

Фундаментальним фактором у процесі втручання є встановлення довірчих відносин з особою. Це дає їй можливість висловити свої проблеми, повідомити про свої потреби та активно брати участь у втручанні. Крім того, прояв емпатії шляхом надання емоційної підтримки та спроби зрозуміти точку зору особи може підвищити ефективність втручання.

Організація освітніх та інформаційних заходів для запобігання радикалізації також має вирішальне значення. Ці заходи допомагають вчасно розпізнати процес радикалізації та ефективно боротися з ним. Крім того, вони сприяють виправленню неправдивої інформації про радикалізацію та поширенню достовірної інформації в суспільстві.

Ще одним важливим аспектом є зміцнення мережі соціальної підтримки радикалізованої особи шляхом співпраці з її родиною, близьким оточенням та громадою. Міцна мережа підтримки може зменшити схильність особи до радикалізації та сприяти її реінтеграції в суспільство. Крім того, надзвичайно важливим є забезпечення доступу до зайнятості та соціальних заходів для осіб, які звільнилися з в'язниці. Це допомагає їм реінтегруватися в суспільство здоровим чином та зменшує ризик повторної радикалізації.

Соціальні працівники відіграють ключову роль у програмах реабілітації, спрямованих на боротьбу з радикалізацією. До їхніх основних функцій належать надання всебічної підтримки та консультацій радикалізованим особам, допомога в їхній реінтеграції в суспільство та

відмові від екстремістських ідеологій. Соціальні працівники сприяють процесу реабілітації, зокрема, такими способами:

- **Оцінка та планування:** соціальні працівники проводять комплексну оцінку, щоб зрозуміти фактори, що сприяють радикалізації кожної особи. На основі цих оцінок вони співпрацюють у розробці індивідуальних планів реабілітації, адаптованих до конкретних потреб кожної особи.
- **Емоційна та психологічна підтримка:** соціальні працівники забезпечують безпечний та сприятливий простір, де особи можуть висловлювати свої емоції, обговорювати свої переживання та отримувати консультації для подолання травм та емоційних проблем, пов'язаних з радикалізацією.
- **Розвиток навичок:** соціальні працівники допомагають особам розвивати практичні та соціальні навички, необхідні для ефективної реінтеграції в суспільство. Ці навички можуть включати комунікацію, вирішення конфліктів, прийняття рішень та управління стресом.
- **Доступ до ресурсів:** соціальні працівники зв'язують осіб з різними ресурсами громади та службами підтримки, такими як охорона здоров'я, житло, освіта, зайнятість та юридичні консультації. Це забезпечує задоволення їхніх основних потреб, сприяючи стабільності та самодостатності.
- **Створення мереж підтримки:** соціальні працівники сприяють участі осіб у групах однолітків, громадських організаціях та рекреаційних заходах. Ці мережі надають можливості для налагодження позитивних зв'язків, отримання взаємної підтримки та виховання почуття приналежності.
- **Освіта та інформування:** соціальні працівники пропонують освітні та інформаційні програми про ризики та наслідки радикалізації, а також про важливість толерантності, різноманітності та соціальної інклюзії. Це допомагає особам протистояти екстремістським ідеологіям та сприяє соціальній згуртованості.

Отже, соціальні працівники відіграють важливу роль у реабілітаційних програмах, спрямованих на протидію радикалізації. Надаючи емоційну, практичну та соціальну підтримку, вони допомагають радикалізованим особам відбудувати своє життя та реінтегруватися в суспільство позитивним і конструктивним чином.

3.2. Психологи

Психологи, які працюють з радикалізованими особами, застосовують різні практики в сфері роботи з молоддю. Ці практики включають психосоціальну оцінку, індивідуальну терапію, сімейну терапію, емоційну підтримку, управління стресом і розвиток навичок подолання труднощів, а також організацію групових терапевтичних сесій.

Коли психологи вперше стикаються з радикалізованими особами, вони зазвичай проводять психосоціальну оцінку. Ця оцінка дозволяє їм проаналізувати процес радикалізації особи та її поточну ситуацію. На цьому етапі дуже важливо оцінити особу в її соціальному оточенні, враховуючи такі фактори, як сім'я, друзі та найближче оточення, щоб виявити потенційні ризики.

Залежно від виявлених факторів ризику, особа може потребувати індивідуальної або групової терапії. Крім того, за необхідності, може бути організована сімейна терапія з метою залучення сім'ї до процесу. Ці терапевтичні втручання мають на меті вирішити емоційні та когнітивні проблеми особи, пов'язані з радикалізацією, та знайти потенційні рішення.

Психологи також надають емоційну підтримку, щоб зрозуміти та задовольнити емоційні потреби радикалізованих осіб. Ця підтримка може допомогти зміцнити здатність особи долати виклики.

Для осіб, які мають труднощі з управлінням стресом та стратегіями подолання труднощів, психологи зосереджуються на розвитку навичок подолання стресу. Це дозволяє особам здоровіше справлятися зі стресом.

Коли сімейна терапія вважається необхідною, психологи прагнуть покращити комунікацію та відносини в сім'ї. Під час сімейної терапії

обговорення зосереджуються на тому, як сім'я може підтримати радикалізовану особу, і відповідно встановлюються конкретні цілі.

У випадках, коли застосовується групова терапія, радикалізовані особи збираються разом, щоб надати взаємну підтримку в рамках групи. Такий підхід зміцнює соціальні зв'язки та сприяє реінтеграції осіб, які проходять реабілітацію, в суспільство.

Координація всіх цих процесів з іншими фахівцями є необхідною для забезпечення цілісності процесу реабілітації. Таким чином, реабілітація радикалізованих осіб може бути більш ефективною та успішною.

3.3. Релігійні діячі

Релігійні діячі, які працюють з радикалізованими особами, можуть сприяти процесу реабілітації з релігійної точки зору. Цей внесок включає надання релігійної освіти, релігійного консультування та сприяння здоровій комунікації з громадою.

Релігійні діячі повинні координувати свої дії з іншими фахівцями. У релігійній освіті радикалізованих осіб релігійні діячі повинні точно і ефективно передавати релігійні знання. Ці освітні зусилля повинні підкреслювати цінності та принципи, що запобігають радикалізації.

Крім того, надзвичайно важливим є надання релігійних консультацій особам, які зазнають радикалізації. Завдяки цим послугам можна відповісти на питання осіб щодо релігійних питань, а також надати їм належне керівництво. Важливим є також проведення в місцях відправлення релігійних обрядів заходів, що сприяють інтеграції радикалізованих осіб у ширше суспільство. Такі зусилля можуть сприяти толерантності та взаєморозумінню в суспільстві.

Нарешті, особливо важливим є організація заходів, спрямованих на молодь. Ці заходи можуть допомогти запобігти радикалізації молоді та зміцнити її соціальні зв'язки. Завдяки таким практикам релігійні діячі можуть сприяти інтеграції та реабілітації радикалізованих осіб у суспільство.

3.4. Члени судової влади

Члени судової влади, які працюють з радикалізованими особами, можуть сприяти процесу реабілітації. Цей внесок може включати забезпечення кримінального правосуддя, налагодження комунікації з суспільством, повагу до прав людини, підтримку превентивної політики та участь у міждисциплінарній співпраці.

Основним обов'язком членів судової влади є забезпечення справедливого та ефективного судового процесу. Вони також відіграють важливу роль у запобіганні радикалізації та підготовці правових норм. Важливо, щоб вони діяли в рамках прав людини та забезпечували справедливий судовий розгляд.

Крім того, члени судової влади повинні працювати над побудовою довіри в суспільстві та розробкою комунікаційних стратегій, щоб продемонструвати прозорість і справедливість судової системи. Ці стратегії можуть сприяти соціальній інтеграції радикалізованих осіб та заохочувати громадську підтримку цього процесу.

Отже, представники судової влади мають важливі обов'язки у роботі з радикалізованими особами, зокрема забезпечення справедливості, комунікація з суспільством, повага до прав людини та підтримка соціальної інтеграції. Для виконання цих обов'язків також необхідна міждисциплінарна співпраця.

Судді можуть відігравати важливу роль у програмах реабілітації молоді, яка зазнала радикалізації. Хоча їх основним обов'язком є дотримання справедливості та забезпечення дотримання законів, вони також можуть зробити значний внесок у процес реабілітації. Судді можуть підтримувати ці програми, зокрема:

- **Індивідуальний підхід до призначення покарання:** судді можуть враховувати конкретні обставини кожної справи при визначенні покарання. Замість застосування жорстких покарань, вони можуть врахувати участь у програмах реабілітації як пом'якшувальну обставину.

- **Обов'язкові програми реабілітації:** судді можуть зобов'язати молоді брати участь у програмах реабілітації, таких як консультації, терапія або професійне навчання, як альтернативу суворішим тюремним покаранням.
- **Моніторинг та нагляд:** судді можуть відстежувати прогрес молоді, яка бере участь у реабілітаційних програмах. Можна призначати повторні слухання для оцінки дотримання вимог та коригування реабілітаційних планів за необхідності.
- **Надання підтримки та заохочення:** судді можуть висловлювати визнання та заохочення тим, хто демонструє відданість реабілітації. Визнання прогресу на повторних слуханнях може допомогти підтримати мотивацію та закріпити позитивну поведінку.
- **Заохочення міжвідомчої співпраці:** судді можуть співпрацювати з іншими учасниками системи правосуддя, урядовими установами та організаціями громадянського суспільства з метою розробки та вдосконалення програм реабілітації. Участь у міжвідомчих засіданнях та робочих групах може сприяти обміну передовим досвідом та координації зусиль у боротьбі з радикалізацією.

Підсумовуючи, можна сказати, що судді можуть відігравати значну роль у програмах реабілітації радикалізованої молоді, виносивши індивідуальні судові рішення, зобов'язуючи до участі в програмах, контролюючи прогрес, надаючи підтримку та сприяючи міжвідомчій співпраці. Їхня активна участь може значно сприяти допомозі молоді у відмові від екстремізму та здоровій реінтеграції в суспільство.

3.5. Тюремні наглядачі

Тюремні наглядачі відіграють вирішальну роль у процесі реабілітації радикалізованих осіб. Для забезпечення успіху цього процесу вони мають кілька ключових обов'язків.

Перш за все, надзвичайно важливо, щоб тюремні наглядачі проходили навчання у соціальних працівників та психологів для підвищення їхньої обізнаності про радикалізацію. Такі тренінги можуть надати їм знання про ознаки радикалізації та стратегії її запобігання.

Моніторинг та спостереження також мають вирішальне значення, оскільки дозволяють наглядачам виявляти ознаки радикалізації. Виявлення потенційних радикальних груп та взаємодій може призвести до більш ефективного нагляду.

Розвиток комунікативних навичок також може допомогти тюремним наглядачам ефективніше взаємодіяти з радикалізованими особами. Прояв емпатії та розуміння можуть сприяти більш позитивним і конструктивним відносинам.

Отже, тюремні наглядачі повинні підвищувати свою обізнаність шляхом навчання, моніторингу та виявлення ознак радикалізації, вдосконалювати комунікативні навички та застосовувати превентивні стратегії для підтримання безпечного середовища в тюрмах. Ці зусилля можуть допомогти ефективніше управляти процесом реабілітації радикалізованих осіб.

3.6. Місцеві органи влади та організації громадянського суспільства

Місцеві органи влади та організації громадянського суспільства відіграють ключову роль у запобіганні радикалізації та сприянні соціальній інтеграції радикалізованих осіб.

Місцеві органи влади можуть організовувати освітні програми для підвищення обізнаності громадськості про радикалізацію. З іншого боку, організації громадянського суспільства можуть розробляти ефективні проекти реабілітації, адаптовані до їхнього досвіду та ресурсів. Проекти, що сприяють міжконфесійному та міжкультурному діалогу, можуть сприяти соціальній толерантності, дозволяючи людям краще розуміти та поважати одне одного.

Як інституції, що найкраще розуміють регіональні потреби, місцеві органи влади повинні розробляти програми освіти та професійної підготовки для підтримки соціальної інтеграції радикалізованих осіб. Співпраця з місцевими підприємствами може сприяти працевлаштуванню осіб, які беруть участь у реабілітаційних програмах.

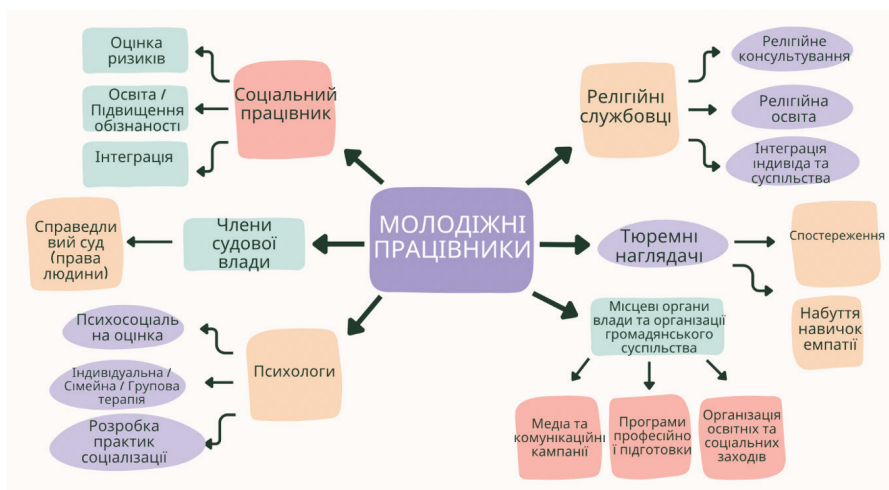
Створення районних та громадських центрів може допомогти зменшити потенційні ризики в суспільстві та запобігти радикалізації через освітні та соціальні заходи. Ці центри також можуть надавати сім'ям навчання з питань радикалізації та підтримки процесу реабілітації їхніх близьких. Крім того, створення груп підтримки сімей для осіб, які мають радикалізованих членів, може надати необхідну психосоціальну допомогу.

Для отримання громадської підтримки в боротьбі з радикалізацією рекомендується поширювати позитивні повідомлення через ЗМІ та комунікаційні кампанії. Організація спортивних, культурних та мистецьких заходів може допомогти особам сформувати позитивну ідентичність, що дасть їм змогу брати активну та конструктивну участь у суспільному житті.

Для ефективної реалізації цих ініціатив місцевим органам влади надзвичайно важливо залучати соціальних працівників та психологів. В іншому разі успіх цих зусиль може бути під загрозою.

У цьому розділі окреслено роль молодіжних працівників у реабілітації радикалізованих осіб та запобіганні радикалізації. Запропоновані ініціативи можна підсумувати таким чином:

Рисунок 8. Молодіжні працівники в процесі реабілітації радикалізованих осіб

Молодіжні працівники повинні зосередитися на розумінні життєвого досвіду та переконань радикалізованих осіб, перш ніж робити висновки. У цьому процесі також важливо володіти ефективними комунікативними навичками. Це дозволяє зробити процес втручання більш ефективним. Для встановлення взаємної довіри важливо, щоб радикалізована особа відчувала, що її розуміють, і щоб було створено здорове комунікативне середовище.

Молодіжні працівники повинні пройти навчання з питань радикалізації та дізнатися про фактори, що сприяють їй. Це підвищить їхню обізнаність і дозволить проводити профілактичну роботу з метою просвіти молоді до того, як вона радикалізується. Крім того, вони можуть підтримувати молодь у виявленні її потенціалу та зосередженні на позитивних цілях.

Соціальні працівники та психологи відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної інтеграції осіб, які були радикалізовані, ув'язнені, а згодом звільнені. У цьому процесі створення можливостей для працевлаштування та розвиток систем соціальної підтримки у співпраці з їхніми родинами та близьким оточенням є надзвичайно важливими для успішної реінтеграції. Крім того, організація спортивних, культурних та мистецьких заходів за допомогою місцевих органів влади може допомогти особам знову інтегруватися в суспільство.

Для успішної реалізації цих процесів необхідний підхід, що передбачає залучення мультидисциплінарної команди. Це забезпечить більш ефективне та успішне проведення процесу реабілітації.

4-ВСТАНОВЛЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ З ДРУЗЬМИ, РОДИНАМИ ТА ГРОМАДАМИ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Радикалізація може бути визначена як тяжіння осіб до екстремістських ідеологій та груп і участь у їхній діяльності. Цей процес може призвести до ізоляції радикалізованих осіб від їхніх родин, друзів та суспільства, що збільшує ризик їхньої участі в насильницьких діях.

Процес реабілітації складається з низки заходів, спрямованих на допомогу радикалізованим особам у відмові від екстремістських ідеологій та реінтеграції в суспільство. У цьому процесі надзвичайно важливим є встановлення зв'язків з друзями, родиною та громадою. Ці зв'язки сприятимуть реінтеграції особи в суспільство та допоможуть побудувати більш мирну та інклюзивну громаду.

Заголовки та рекомендації, які слід включити до цього розділу, підсумовано нижче.

Рисунок 9. Налагодження зв'язків із оточенням у процесі реабілітації

4. 1. Роль друзів, родини та громади у процесі реабілітації радикалізованих осіб

Друзі

Надання соціальної підтримки: Друзі можуть надавати соціальну підтримку радикалізованим особам, допомагаючи їм подолати почуття самотності та ізоляції.

Бути позитивним прикладом для наслідування: Друзі можуть слугувати позитивним прикладом для наслідування, демонструючи такі цінності, як толерантність, повага та інклюзивність, заохочуючи особу до прийняття цих цінностей.

Заохочення реінтеграції: Друзі можуть сприяти реінтеграції радикалізованих осіб у суспільство, допомагаючи їм сформувати нову ідентичність та побудувати здорові стосунки.

Сім'ї

Надання любові та підтримки: Сім'ї можуть надавати емоційну підтримку радикалізованим особам, допомагаючи їм у процесі відновлення. Вони також відіграють важливу роль у допомозі особі сформувати нову ідентичність та налагодити здорові стосунки.

Розуміння причин радикалізації: Сім'ї можуть працювати над розумінням факторів, що призвели до радикалізації особи, та допомагати вирішувати ці проблеми.

Звернення за професійною допомогою: Сім'ї не повинні вагатися звертатися за професійною допомогою до психологів, соціальних працівників та інших експертів, які можуть надати консультації та підтримку.

Громади

Надання можливостей: Громади можуть підтримувати реінтеграцію радикалізованих осіб, пропонуючи їм можливості для навчання, працевлаштування та соціального життя.

Сприяння взаєморозумінню та толерантності: Громади повинні працювати над розвитком взаєморозуміння та толерантності до радикалізованих осіб, допомагаючи їм відчувати себе прийнятими.

Боротьба зі стигматизацією та дискримінацією: Громади можуть полегшити процес реінтеграції, борючись зі стигматизацією та дискримінацією радикалізованих осіб.

***Налагодження зв'язків з друзями, родиною та громадою відіграє вирішальну роль у реабілітації радикалізованих осіб. Ці зв'язки сприяють реінтеграції та допомагають будувати більш мирне та інклюзивне суспільство.

Кроки, які можуть зробити молодіжні працівники, щоб допомогти радикалізованим особам налагодити зв'язки з друзями, родиною та громадою під час процесу реабілітації;

Підвищення обізнаності

- Організація освітніх програм і семінарів для поширення знань і підвищення обізнаності про причини та наслідки радикалізації
- Надання інформації сім'ям, друзям і членам громади про те, як розпізнати ознаки радикалізації

Створення сприятливого середовища

- Створення груп підтримки для одиниць і друзів радикалізованих осіб.
- Формування простору, де ці групи можуть ділитися досвідом і підтримувати одне одного.

Заохочення до співкування

- Допомога радикалізованим особам у відновленні зв'язків із родиною та
- Надання порад сім'ям і друзям щодо того, як співіснують з радикалізованими особами

Заохочення участі в громаді

- Організація соціальних і культурних заходів для підтримки реінтеграції радикалізованих
- Заохочення участі у цих заходах і сприяння взаємодії між радикалізованими особами та їх

Звернення по допомогу до експертів

- Звернення за допомогою до психологів, соціальних працівників та інших фахівців
- Експерти можуть надати поради та підтримку а процесі реабілітації радикальних і родин.

Ключові аспекти, які слід враховувати молодіжним працівникам під час надання послуг

Безпека: Забезпечення безпеки завжди має бути головним пріоритетом під час роботи з радикалізованими особами.

Конфіденційність: Важливо поважати приватне життя радикалізованих осіб та їхніх родин.

Терпіння: Процес реабілітації може бути тривалим і складним. Важливо залишатися терплячими та наполегливими.

Молодіжні працівники відіграють важливу роль у процесі реабілітації радикалізованих осіб. Сприяючи налагодженню зв'язків з друзями, родиною та громадою, вони допомагають особам відійти від екстремістських ідеологій та реінтегруватися в суспільство.

4. 2. Забезпечення інтеграції радикалізованих осіб через перспективу «індивід у суспільстві»

Радикалізація є складним процесом, на який впливають численні фактори. Важливу роль відіграють як індивідуальні фактори (такі як особистість, травми та переконання), так і фактори навколишнього середовища (такі як соціальна ізоляція, дискримінація та бідність).

Підхід «індивід у суспільстві» розглядає радикалізацію не лише як індивідуальну проблему, а й як соціальну. Згідно з цим підходом, на звернення особи до радикальних ідеологій впливає її оточення.

Переваги підходу «індивід у суспільстві» для запобігання радикалізації та забезпечення інтеграції:

Поглиблення розуміння: Цей підхід допомагає нам зрозуміти, що звернення до радикальних ідеологій є не лише індивідуальним відхиленням, а й соціальною проблемою. Він сприяє більшій співчутливості та розуміння щодо радикалізованих осіб.

Розробка більш ефективних заходів: Враховуючи оточення особи, цей підхід дозволяє розробити більш ефективні заходи для запобігання радикалізації та сприяння реінтеграції.

Сприяння соціальній згуртованості: Заохочення діалогу та співпраці між різними групами сприяє зміцненню соціальної згуртованості та інклюзивності.

Кроки для молодіжних працівників з метою розвитку перспективи «індивід у суспільстві»:

Заохочення діалогу та співпраці: Сприяння взаємодії між особами з різним етнічним, релігійним та ідеологічним походженням допомагає зменшити упередження та дискримінацію.

Сприяння соціальній інклюзії: Важливо забезпечити, щоб кожна людина відчувала приналежність до суспільства. Для цього необхідно побудувати суспільство, засноване на рівності та справедливості.

Дослідження причин та наслідків радикалізації: Розуміння глибинних причин та наслідків радикалізації є необхідною умовою для ефективної профілактики та інтеграції.

Проведення освітніх та інформаційних програм: Важливо підвищувати обізнаність про небезпеку радикалізації та важливість перспективи «індивідуума в суспільстві».

Цей підхід відіграє важливу роль у запобіганні радикалізації та забезпеченні інтеграції радикалізованих осіб. Впровадження цих стратегій може допомогти побудувати більш мирне та інклюзивне суспільство.

4.2.1. Співпраця з сім'ями та однолітками

Сім'ї та однолітки відіграють важливу роль у реінтеграції радикалізованих осіб у суспільство. Вони можуть співпрацювати в таких напрямках:

Сім'ї

Надання підтримки та наставництва: Сім'ї можуть допомогти реінтегрувати радикалізованих осіб, надаючи їм любов та емоційну підтримку. Вони також допомагають у формуванні нової ідентичності та здорових стосунків.

Розуміння причин радикалізації: Аналізуючи фактори, що призвели до радикалізації, сім'ї можуть сприяти усуненню цих впливів.

Звернення за професійною допомогою: Сім'ї не повинні вагатися звертатися за допомогою до психологів, соціальних працівників та інших експертів, які можуть надати наставництво та підтримку.

Однолітки:

Заохочення до соціалізації: Однолітки можуть допомогти радикалізованим особам налагодити контакти з іншими людьми та взяти участь у соціальних заходах, зменшивши відчуття ізоляції та самотності.

Бути позитивним прикладом для наслідування: Однолітки можуть демонструвати такі цінності, як толерантність, повага та інклюзивність, допомагаючи радикалізованим особам прийняти ці принципи.

Підвищення обізнаності: Однолітки можуть відігравати важливу роль у поширенні інформації про небезпеку радикалізації та просуванні концепції «індивідуума в суспільстві».

Стратегії заохочення співпраці між родиною та однолітками:

- **Організація освітніх та інформаційних програм для родин та однолітків:** Ці програми можуть надавати інформацію про причини та наслідки радикалізації, а також про роль, яку можуть відігравати родини та однолітки в процесі реінтеграції.
- **Створення груп підтримки для родин та однолітків:** Такі групи є платформою для обміну досвідом та взаємної підтримки.
- **Створення платформ для діалогу та співпраці:** Ці платформи дозволяють сім'ям та одноліткам обговорювати свої занепокоєння щодо радикалізації та спільно працювати над вирішенням проблем.

Співпраця між сім'ями та однолітками має вирішальне значення для реінтеграції радикалізованих осіб. Така співпраця сприяє їх успішній

реінтеграції та створенню більш мирного та інклюзивного суспільства.

4.3. Усунення стигматизації, пов'язаної з реінтеграцією після звільнення

Звільнення з радикалізованого середовища може бути травматичним досвідом для окремих осіб та груп. Вони можуть зіткнутися з низкою викликів, таких як переїзд до нового місця, мовні та культурні бар'єри, економічні труднощі та соціальна ізоляція. Ці фактори можуть призвести до почуття відчуження та самотності.

4.3.1. Стратегії усунення стигматизації:

4.3.1.1. Підвищення обізнаності:

- ✓ Підвищення обізнаності суспільства про причини та наслідки реінтеграції є надзвичайно важливим у боротьбі з упередженнями та дискримінацією.
- ✓ ЗМІ повинні уникати стигматизуючої мови та стереотипів, використовуючи шанобливу термінологію при згадці про реінтегрованих осіб.
- ✓ Система освіти повинна надавати інклюзивну та точну інформацію про міграцію та реабілітацію.

Інформаційні кампанії проти стигматизації та дискримінації

Стигматизація та дискримінація є поширеними проблемами, які зачіпають багатьох людей та групи. Інформаційні кампанії відіграють важливу роль у вирішенні цих проблем.

- ✓ **Поширення знань:** Надзвичайно важливо надавати інформацію про стигматизацію та дискримінацію, їх причини та наслідки. Це можна досягти за допомогою освітніх програм, кампаній у ЗМІ та публічних форумів.
- ✓ **Розвиток емпатії:** Обмін досвідом та поглядами різних груп може сприяти розвитку емпатії та руйнуванню стереотипів. Це можна

зробити за допомогою розповідей, культурних заходів та програм діалогу.

- ✓ **Заохочення критичного мислення:** Заохочення людей до критичного ставлення до стереотипів та упереджень щодо різних груп має вирішальне значення. Це можна досягти за допомогою освітніх ініціатив та програм медіаграмотності.
- ✓ **Заклик до дії:** Інформаційні кампанії повинні заохочувати до дій проти стигматизації та дискримінації через захист прав людини, політичну участь та проекти соціальної відповідальності.

Забезпечення ефективності інформаційних кампаній:

- ✓ **Інтерактивність та участь:** Заохочення до залучення різних груп та сприяння активній участі є надзвичайно важливим.
- ✓ **Сталий характер:** Інформаційні кампанії не повинні бути одnorазовими заходами, а мають бути постійними зусиллями.
- ✓ **Комплексність:** кампанії повинні стосуватися різних форм стигматизації та дискримінації.
- ✓ **Оцінка:** вплив ініціатив з підвищення обізнаності повинен регулярно оцінюватися.

Усунувши стигматизацію та дискримінацію, суспільства можуть сприяти реінтеграції радикалізованих осіб та створити більш інклюзивне та гармонійне середовище.

Приклади інформаційних кампаній:

- ✓ **Кампанії в соціальних мережах:** соціальні мережі можуть використовуватися для поширення інформації та підвищення обізнаності про різні групи.
- ✓ **Мистецькі та культурні заходи:** Організація мистецьких та культурних заходів може допомогти висвітлити причини та наслідки маргіналізації та дискримінації.
- ✓ **Освітні програми:** Можна розробити програми для інформування

людей про те, що таке маргіналізація та дискримінація, їхні причини та наслідки.

- ✓ **Програми діалогу:** Можна започаткувати ініціативи для заохочення діалогу та взаємодії між різними групами.

4.3.1.2. Сприяння соціальній інклюзії:

- ✓ Для переміщених осіб слід запропонувати різні програми інтеграції, такі як мовні курси, професійне навчання та допомога у працевлаштуванні.
- ✓ Слід організовувати соціальні та культурні заходи для заохочення діалогу та взаємодії між місцевими громадами та переміщеними особами.
- ✓ Волонтерська діяльність та мережі солідарності можуть відігравати важливу роль у підтримці переміщених осіб та їх інтеграції в суспільство.

4.3.1.3. Правові та політичні рішення:

- ✓ Слід запровадити правові норми для захисту прав переміщених осіб та боротьби з дискримінацією.
- ✓ Слід спростити процедури надання статусу та дозволів на проживання біженцям та мігрантам.
- ✓ Слід виділити достатні ресурси та бюджетні кошти для задоволення основних потреб переміщених осіб.

Ключові суб'єкти боротьби з маргіналізацією:

Уряди: Сприяти інтеграції та соціальній інклюзії за допомогою відповідної політики та програм.

Громадські організації: Надавати підтримку та послуги переміщеним особам, підвищувати обізнаність та захищати їхні права.

ЗМІ: Уникати дискримінаційних висловлювань та стереотипів і забезпечувати справедливе та точне висвітлення переміщених осіб.

Навчальні заклади: Надавати інклюзивну та точну інформацію про міграцію та проблеми біженців.

Місцеві громади: Виявляти толерантність та повагу до переміщених осіб і активно працювати над їхньою інтеграцією в суспільство.

Ліквідація маргіналізації – це довгострокові зусилля. Усі сторони повинні працювати разом для підвищення обізнаності, сприяння соціальної інтеграції та розробки правових і політичних рішень. Крім того, для переміщених осіб можна побудувати більш справедливе та інклюзивне суспільство.

4.4. Психосоціальні підходи до ліквідації маргіналізації після евакуації

Евакуація може мати травматичний вплив на окремих осіб та групи. Переміщені особи можуть стикатися з численними проблемами, зокрема переїздом до нового місця, мовними та культурними бар'єрами, економічними труднощами та соціальною ізоляцією. Ці фактори можуть призвести до почуття маргіналізації та самотності.

Психосоціальні підходи відіграють вирішальну роль у подоланні маргіналізації. Ці підходи допомагають евакуйованим особам подолати травму, розвинути механізми адаптації та інтегруватися в нові громади.

Важливість психосоціальних підходів у боротьбі з маргіналізацією

- ✓ **Справляння з травмою:** Психосоціальна підтримка допомагає евакуйованим зрозуміти свою травму та розвинути механізми подолання труднощів.
- ✓ **Формування стійкості:** Психосоціальні втручання покращують здатність евакуйованих управляти стресом та негараздами, сприяючи формуванню стійкості в новому середовищі.
- ✓ **Сприяння соціальній інтеграції:** Психосоціальні програми полегшують адаптацію евакуйованих до нового суспільства та допомагають їм налагодити стосунки з місцевим населенням.

- ✓ **Боротьба з маргіналізацією та дискримінацією:** Психосоціальні втручання сприяють боротьбі з упередженнями та дискримінацією, одночасно заохочуючи толерантність та повагу до евакуйованих.

Види психосоціальних підходів до боротьби з маргіналізацією

- ✓ **Індивідуальна терапія:** Індивідуальна терапія допомагає евакуйованим подолати травми та особистісні проблеми в безпечному середовищі з терапевтом.
- ✓ **Групова терапія:** Групова терапія дозволяє евакуйованим налагодити контакт з іншими людьми, які пережили подібні події, та надає взаємну підтримку.
- ✓ **Психосоціальна освіта:** Ці програми надають евакуйованим такі навички, як управління стресом, комунікація та вирішення конфліктів.
- ✓ **Програми підтримки громади:** Ці ініціативи пропонують заходи, що сприяють інтеграції та налагодженню зв'язків між евакуйованими та місцевою громадою.

Психосоціальні підходи є важливим інструментом для усунення маргіналізації. Ці підходи можуть допомогти евакуйованим подолати травму, інтегруватися в нове суспільство та побудувати краще життя.

Впровадження психосоціальних підходів до боротьби з маргіналізацією

- ✓ Психосоціальні втручання повинні бути адаптовані до конкретних потреб та обставин евакуйованих.
- ✓ Програми повинні бути доступними різними мовами та у різних форматах.
- ✓ Фахівці, які беруть участь у психосоціальних втручаннях, повинні бути обізнаними та мати досвід роботи з особами, які перебувають у зоні ризику радикалізації.

- ✓ Ефективність психосоціальних програм повинна регулярно контролюватися та оцінюватися.

Виклики у впровадженні психосоціальних підходів до боротьби з маргіналізацією:

- ✓ Недостатність адекватних ресурсів.
- ✓ Відсутність координації.
- ✓ Стигматизація, маргіналізація та дискримінація.
- ✓ Мовні та культурні бар'єри.

Для ефективного впровадження психосоціальних підходів до боротьби з маргіналізацією:

- ✓ Необхідна підтримка з боку урядів та організацій громадянського суспільства.
- ✓ Слід проводити інформаційно-освітні ініціативи.
- ✓ Слід розробляти інклюзивні та стійкі програми

5-ВИКЛИКИ ТА МІРКУВАННЯ ЩОДО ПРОЦЕСУ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Як підкреслено в попередніх розділах, реінтеграція радикалізованих осіб у суспільство після їх звільнення з в'язниці та запобігання їх повторній радикалізації мають велике значення. У цьому контексті зусилля молодіжних працівників є надзвичайно важливими. Однак не слід забувати, що цей процес є складним і складним, і особи можуть стикатися з особистими та соціальними труднощами. Для подолання цих викликів та забезпечення ефективного процесу реабілітації можна вжити таких заходів:

1. Активна участь радикалізованих осіб у процесі реабілітації не завжди є можливою. На цьому етапі, щоб підвищити їхню мотивацію, програми реабілітації слід адаптувати з урахуванням різних потреб та очікувань осіб. Наприклад, для одних пріоритетними можуть бути релігійні або культурні потреби, а для інших – зміцнення соціальних зв'язків. Тому надзвичайно важливо заохочувати осіб до активної участі в процесі реабілітації та адаптувати цей процес до їхніх конкретних потреб. Такий підхід може сприяти формуванню більш позитивного ставлення до реабілітації та збільшити ймовірність її успіху.
2. Радикалізовані особи могли пережити травматичні події, що може призвести до таких проблем, як депресія, тривожність та проблеми з контролем гніву. У цьому контексті психологи повинні надавати психосоціальну підтримку під час процесу реабілітації та допомагати особам розвивати навички подолання труднощів. З іншого боку, свідчення травматичних переживань радикалізованих осіб може призвести до вторинної травми серед молодіжних працівників. Це означає, що молодіжні працівники можуть потребувати додаткової підтримки та керівництва для захисту свого емоційного благополуччя. Більше того, навіть якщо процес реабілітації є успішним, став-

лення суспільства до радикалізованих осіб може призвести до відсутності вдячності та визнання досягнутого прогресу. Це може знизити мотивацію молодіжних працівників. Для вирішення цієї проблеми молодіжні працівники повинні отримувати підтримку в розвитку психологічної стійкості та подоланні вторинної травми. Ця підтримка може надаватися через постійні консультаційні послуги, програми навчання або подібні ініціативи. Крім того, цінним може бути створення мережі взаємодопомоги серед молодіжних працівників для обміну досвідом. Завдяки такому підходу молодіжні працівники можуть захистити своє емоційне благополуччя та надати більш ефективну підтримку радикалізованим особам.

3. Соціальна ізоляція радикалізованих осіб може стати значною перешкодою для їхньої реабілітації. Тому слід докласти зусиль для залучення як сімей, так і ширшої громади до процесу реінтеграції. Ці зусилля можуть координувати та очолювати молодіжні працівники. Сім'ї повинні відігравати активну роль у підтримці радикалізованих осіб під час реінтеграції. Їм слід надавати консультації та послуги з підтримки, щоб допомогти особам розвинути соціальні навички та адаптуватися до нового життя. Аналогічно, інші члени громади повинні брати участь у програмах підвищення обізнаності та освіти, щоб подолати упередження та прийняти радикалізованих осіб. Молодіжні працівники можуть відігравати ключову роль у забезпеченні підтримки сім'ї та громади та сприянні соціальній інтеграції радикалізованих осіб. Такі ініціативи, як програми навчання для підвищення соціальних навичок, заходи з залучення громади та послуги сімейного консультування, можуть допомогти в цьому процесі. Крім того, молодіжні працівники можуть оцінювати ставлення суспільства до радикалізованих осіб та організовувати інформаційні кампанії для сприяння їх прийняттю.

4. Той факт, що радикалізовані особи колись підтримували радикальні ідеології, може призвести до соціальної стигматизації та упередженого ставлення. Це може створити труднощі у пошуку роботи, доступі до освіти та участі в суспільному житті. Для вирішення цих

проблем слід проводити загальні інформаційно-просвітницькі програми з метою зменшення упередженого ставлення в суспільстві. Слід створити програми підтримки, спрямовані на допомогу радикалізованим особам у пошуку роботи та продовженні освіти. Крім того, соціальну прийнятність можна покращити шляхом організації різних соціальних проектів та заходів для розширення їхніх соціальних мереж. Молодіжні працівники відіграють важливу роль у цьому процесі. Вони можуть організовувати інформаційні заходи, надавати емоційну та соціальну підтримку та вживати необхідних заходів для забезпечення успішної реінтеграції радикалізованих осіб. Однак для ефективності цього процесу необхідна співпраця між усіма зацікавленими сторонами.

5. Наразі не існує спеціалізованої програми, яка б комплексно підходила до процесу реабілітації радикалізованих осіб. Оскільки кожна людина має унікальні потреби та очікування, важливо розробляти гнучкі та індивідуальні підходи поряд із загальними програмами. Так само, як існують спеціалізовані програми лікування для осіб, які борються із залежністю або дитячою травмою, слід розробити подібні індивідуальні підходи для радикалізованих осіб. Однією з головних проблем реабілітації є відсутність чіткості та стійкості процесу. Для вирішення цієї проблеми слід надати пріоритет програмам профілактичної освіти та інформування. Крім того, слід створити програми з нарощування потенціалу для надання професійної підготовки та експертних знань фахівцям у цій галузі. Заохочуючи наукові дослідження та спеціалізовану підготовку, можна розробити комплексний і структурований підхід до реабілітації радикалізованих осіб.

6. Однією з головних проблем реабілітації є брак спеціалізованих працівників, які працюють з молоддю. Обмежена кількість фахівців, які мають досвід роботи з радикалізацією та реабілітацією, у поєднанні з недостатнім рівнем наукових досліджень у цій галузі, призводить до прогалин у знаннях і навичках працівників, які працюють з молоддю. Як наслідок, недосвідчені молодіжні працівники можуть бути залучені до реабілітаційних програм без належного нагляду. Однак реабі-

літаційні процеси, що здійснюються без професійного наставництва, мають більшу ймовірність провалу. Тому молодіжні працівники повинні отримувати постійний нагляд і консультації для забезпечення ефективності реабілітаційного процесу. Крім того, всі молодіжні працівники, які мають справу з радикалізованими особами, повинні пройти юридичну та етичну підготовку, щоб забезпечити відповідність їхньої роботи належним стандартам і рамкам.

7. Ще одним викликом є відсутність інституційної співпраці та координації між працівниками, які працюють з молоддю. Різні установи можуть застосовувати різні підходи до одних і тих самих осіб, що знижує ефективність реабілітаційних зусиль. Для вирішення цієї проблеми надзвичайно важливо посилити інституційну співпрацю та комунікацію між працівниками, які працюють з молоддю. Слід створити професійні мережі підтримки та форуми для заохочення обміну знаннями та співпраці між працівниками, які працюють з молоддю. Крім того, слід організувати спільні програми навчання для посилення міжінституційної координації.

8. Молодіжні працівники, які займаються реабілітацією радикалізованих осіб, можуть стикатися з ризиками для безпеки, включаючи погрози або насильство. Крім того, вплив радикальних ідеологій у тюремному середовищі може вплинути як на ув'язнених, так і на молодіжних працівників, потенційно піддаючи сумніву їхні власні переконання та цінності. У випадках релігійної радикалізації радикалізовані особи можуть намагатися вербувати або впливати на своїх співкамерників або молодіжних працівників, порушуючи процес реабілітації. Для зменшення цих ризиків молодіжні працівники повинні пройти навчання з питань безпеки та управління ризиками. Впровадження превентивних заходів безпеки, виявлення потенційних загроз та розробка стратегій управління ризиками є надзвичайно важливими для забезпечення їхньої безпеки. Крім того, надання психологічної підтримки та постійний професійний розвиток можуть допомогти молодіжним працівникам ефективно справлятися з цими складними ситуаціями.

9. Процес реабілітації радикалізованих осіб є довготривалим і вимагає терпіння. Для успішної реабілітації необхідно також враховувати виклики, що виникають у процесі, та можливі невдачі. Під час цього процесу молодіжні працівники повинні прагнути надавати постійну підтримку особам, підвищувати їх мотивацію та завойовувати їхню довіру. Однак тривалий і складний характер процесу або його потенційна невдача можуть призвести до вигорання молодіжних працівників. Синдром вигорання виникає в результаті роботи в умовах постійного стресу та постійних викликів. У таких випадках молодіжні працівники можуть відчувати виснаження, втому та втрату мотивації.

Щоб запобігти цьому, молодіжним працівникам важливо усвідомлювати свої потреби та обмеження, регулярно робити перерви та звертатися за підтримкою, коли це необхідно. Крім того, установи можуть допомогти запобігти синдрому вигорання, надаючи молодіжним

працівникам програми підтримки, нагляд та консультаційні послуги.

Поряд з цим, у процесі роботи необхідно враховувати деякі особливі обставини. Наприклад, необхідно створити позитивне середовище для радикалізованої молоді-мігрантів, щоб допомогти їм розвинути повагу до країни, до якої вони мігрували, та її громадян. Це може допомогти їм зрозуміти та прийняти країну, до якої вони

переїхали, тим самим сприяючи їхній інтеграції в суспільство та зменшуючи схильність до радикалізації. Крім того, для запобігання радикалізації молоді-мігрантів необхідно надавати психологічну під-

тримку під час їх міграції та адаптації. Така підтримка може допомогти їм впоратися зі стресом, який вони відчують під час адаптації до нової культури та суспільства, що в кінцевому підсумку зменшить ризик радикалізації.

З іншого боку, для запобігання релігійній радикалізації необхідно здійснювати моніторинг молодих релігійних груп як у повсякденному житті, так і в соціальних мережах. Такий моніторинг може підвищити обізнаність про радикальні ідеології та допомогти втілити превентивні заходи проти радикалізації. Крім того, заохочення молоді до отримання релігійної освіти в державних закладах може допомогти забезпечити, щоб вони отримували релігійні знання з надійних джерел і ставали більш стійкими до радикальних ідеологій. Також надзвичайно важливо забезпечувати релігійну освіту під час реабілітації молоді, яка була залучена до радикалізації та злочинності, в виправних закладах. Крім того, надання духовних консультацій та послуг з орієнтації може допомогти цій молоді реінтегруватися в суспільство та зміцнити їхню стійкість до радикальних ідеологій.

Нарешті, для запобігання радикалізації молоді слід ретельно контролювати та регулювати тон і поведінку релігійних діячів, які працюють у державних установах, що надають релігійну освіту дітям. Це може забезпечити отримання молодими людьми точної релігійної інформації та цінностей, що в кінцевому підсумку запобігатиме радикалізації.

Нижче наведено виклики, з якими стикаються у процесі реабілітації радикалізованих осіб.

Рисунок 10. Виклики, з якими стикаються у процесі реабілітації

Виклики та труднощі, з якими стикаються молодіжні працівники, що працюють з радикалізованими особами, підкреслюють складність і довготривалий характер процесу реабілітації. Протягом цього процесу молодіжні працівники повинні розуміти різноманітні потреби та очікування осіб, будувати довірчі відносини, надавати психологічну підтримку та сприяти їхній соціальній інтеграції. Однак молодіжні працівники можуть стикатися з різними викликами на цьому шляху.

Для подолання цих труднощів молодіжним працівникам надзвичайно важливо підвищити свою психологічну стійкість шляхом отримання нагляду та консультаційної підтримки, забезпечити інституційну співпрацю та координацію, **а також** розвивати свої знання та навички в галузі безпеки та управління ризиками. Крім того, для запобігання вигоранню молодіжні працівники повинні усвідомлювати свої власні потреби та межі і отримувати регулярну підтримку.

На закінчення слід зазначити, що процес реабілітації радикалізованих осіб є довготривалим і вимагає терпіння. Для успішної реабілітації молодіжні працівники повинні отримувати підтримку, а їхня підготовка має постійно вдосконалюватися.

ДЖЕРЕЛА

- Avcı, E. (2021) Terörist Rehabilitasyonu ve Radikalleşmeden Dönüş: Bir Model Önerisi, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 1–19.
- Avrupa Gençlik Forumu. <https://www.youthforum.org/>
- Avrupa Göç ve Mültecilik Ağı. https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn_en.
- Avrupa Konseyi. <https://www.coe.int/en/web/portal>
- Управління Верховного комісара ООН з прав людини. <https://www.ohchr.org/en> Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. <https://www.unhcr.org/> Бозан, Фатма (2018). *Оцінка радикальних організацій в ісламському світі* (На прикладі ІДІЛ), (магістерська робота), Бартін: Інститут соціальних наук Університету Бартіна.
- Фонд Карнегі за міжнародний мир. <https://carnegieendowment.org/Cüceloğlu>. D. (2021) *İletişim Donanımları* (64. Basım). Remzi Kitabevi, Стамбул
- Деміден, А. (2021). Психологічна оцінка методів аналізу ризиків: приклад аналізу ризиків радикалізації з насильством серед молоді, *Журнал досліджень молоді* 9(23), 5–17.
- Евлек, Кемаль (2015). *Комплексний підхід до боротьби з тероризмом у Туреччині: Приклад Адани* (магістерська робота), Адана: Інститут соціальних наук Університету Чукурова.
- Гюрбулак, Е. (2022), *Аналіз екстремістського способу мислення з точки зору деяких психосоціальних змінних* (магістерська робота). Стамбул: Інститут судової медицини та судових наук Університету Стамбула Черрахпаша.
- Ігде, Ісрафіл (2009). *Соціологічне дослідження факторів, що спонукають засуджених до злочинів, та їхнього розуміння релігії*, (магістерська робота), Кахраманмараш:

Інститут соціальних наук Університету Кахраманмараш Сютчу Імам. Каплан, Йилдирай (2023). *Радикальні течії, що посиляються на перекази (приклад ДАІШ)*,

(докторська дисертація), Анкара: Інститут соціальних наук Університету Анкари.

Карабаг, Метин Касім (2012). *Основи сучасних радикальних ісламських течій*, (магістерська дисертація), Сакарія: Інститут соціальних наук Університету Сакарія.

Кая, Хатіце (2023). *Роль освіти в боротьбі з радикалізмом та екстремізмом, що веде до насильства*, (диплом магістра), Анкара: Інститут безпекових наук Академії жандармерії та прикордонної охорони.

Куру, Мехмет та Авчі, Енгін (2014). Радикалізм та екстремізм: політичне насильство як засіб, *Стратегії безпеки*, 28 (14), 37–89.

Інститут міграційної політики. <https://www.mpi.mb.ca/>

Пехліван, Ахмет (1997). *Роль релігійної освіти у запобіганні злочинності на прикладі в'язниці закритого типу*, (магістерська робота), Ван: Інститут соціальних наук Університету Юзюнчуй.

Фонд Квілліам. https://en.wikipedia.org/wiki/Quilliam_%28think_tank%29.

Мережа запобігання радикалізації. https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran_en

Міжнародна робоча група з боротьби з радикалізацією. <https://www.icct.nl/>

Топсакал Е. (2007). *Самооцінка та комунікативні навички засуджених у виправній колонії типу Н в Ескішехірі*. Неопублікована магістерська робота, Інститут соціальних наук Університету Анадолу, Ескішехір.

Міжнародна організація з міграції. <https://www.iom.int/>

Yıldırım, İ. (2018). *Психосоціальний аналіз участі в радикальних релігійних групах*.

Неопублікована магістерська робота, Стамбул: Інститут соціальних наук Університету Мармара.

Salacak Mahallesi, İhsaniye İskele Sokak, No: 53 Üsküdar/İstanbul
info@diplomasivakfi.org